

ISSN: 2587-2621

Volume 4 Issue 2, July 2020

ORCID ID: 0000-0002-7657-8859

Makale Gönderim Tarihi: 22.05.2020

Makale Kabul Tarihi: 13.06.2020

DOI: 10.30692/sisad.741470

CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA ADANA’DAKİ İNGİLİZ İSTİHBARAT YUVASI: GİLODO NEBATİ YAĞ VE SABUN FABRİKASI

*British Intelligence Center in Adana in the First Years of the Republic:
Gilado Vegetable Oil and Soap Factory*

Servet AVŞAR

Dr.

Gazeteci, Yazar, Televizyon Programcısı

Özet: Rusya’dan Wrangel Ordusu ile gelen ve bu orduda subay olan S. Rafael Gilodo, Mütareke sırasında İstanbul’da İngiliz istihbaratının Beyoğlu ve Kadıköy kısımlarını idare eden Rus Yahudilerindendir. 1924 yılında kardeşi ile birlikte İstanbul’dan Adana’ya gelerek bir süre pamuk ticareti yapmıştır. Adana’ya gelişinden bir yıl sonra İngiltere’den getirdiği makinelerle kendi ismini taşıyan fabrikasını kurmuştur. Fabrika kendi ismini taşımakla birlikte, sermayesi ve idaresi tamamıyla İngilizlerin kontrolündedir. Elindeki maddi imkânlarla ve bazı memurların da desteği ile kısa sürede büyüyen bu fabrika, kuşkuyla yabancılarla temasta olan bir yabancı istihbarat yuvası hâline gelmiştir.

Fabrika; Adana’da İngilizlerin istihbarat yuvası olduğu, askerî, siyasî ve iktisadi casuslukla meşgul olduğu ihbarı ile emniyet tarafından denetim ve gözetim altına alınmıştır. Fabrikada çalışan tüm üst düzey idareci ve çalışanların, bütün hareket ve faaliyetlerinin takibi yapılmıştır.

Bu kapsamda; fabrika dışındaki seyahat ve temasları kontrol altında tutularak casusluklarını ispatlayabilecek tüm şüpheli davranış ve vaziyetleri rapor hâline getirilerek Dahiliye Vekâletine bildirilmiştir. Adana’da pamukçuluğu öldürmeyi hedefleyen çalışmaların yanı sıra Yahudi işleri ile alakadar oldukları, Filistin’e gidecek Alman Yahudilerine her hususta yardımcı oldukları tespit edilmiştir.

İşte bu çalışmada; Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivinde 11312-36 numaralı dosyada kayıtlı bulunan belgeler ve takip raporları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adana, S. Rafael Gilodo, İngiliz istihbaratı, casusluk, Yahudi faaliyetleri.

Abstract: S. Rafael Gilado, who came from Russia with the Wrangel Army and was the Officer in this Army, is one of the Russian Jews who administered the Beyoğlu and Kadıköy sections of British Intelligence in Istanbul during the Armistice. In 1924, he came to Adana from Istanbul with his brother and traded for a while. A year after his arrival in Adana, he established his own factory (by his name) with the machines he brought from England. Besides the factory carries his own name, its fund and administration are completely under the control of the British. This factory, which has grown in a short time with the financial possibilities, it has and the support of some officers has become a foreign intelligence center that is in contact with suspicious foreigners.

The factory was taken under control and surveillance by the police with the notice of the British were an intelligence center in Adana and were engaged in military, political and economic espionage. All movements and activities of all senior administrators and employees working at the factory were followed. Within this scope; By keeping the travel and contacts outside the factory under control, all suspicious behaviors and situations that could prove their spying were reported and informed to the ministry of interior In addition to its efforts aimed at killing cotton in Adana, it has been determined that they are interested in Jewish affairs and they help German Jews who will go to Palestine in every respect.

Here in this study; Documents and follow-up reports recorded in the file number 11312-36 in the Archives of the Police headquarters will be evaluated.

Keywords: the ministry of interior, Adana, S.Rafael Gilado, British Intelligence, espionage, Jew's business.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf devletleri yanında katılan Rusya, 1917'de meydana gelen Bolşevik devriminden sonra savaştan çekilmek zorunda kalmıştır. Devrimden sonra Rusya'da Çarlık taraftarı güçlerle Bolşevik güçleri arasında uzun sürecek kanlı bir iç savaş¹ başlamıştır. Çarlık taraftarı güçlerin amacı Rusya'yı Bolşeviklerden kurtarmaktır. Daha sonraları "Beyaz Ordu" olarak da adlandırılan bu kuvvetlere General Denikin, General Wrangel ve Amiral Kolçak komuta etmiştir (Şahiner, 2003, s.135).

1920 yılının sonlarına kadar devam eden iç savaşta Kolçak, Denikin, Wrangel'in komuta ettiği Beyaz Ordular Kızıl Ordulara mağlup oldular. Yenilgiden sonra bu orduya bağlı asker ve sivil, yüzden fazla gemi ile 15-23 Kasım 1920 tarihleri arasında İstanbul ve çevre illere gelmeye başlamıştır (Şahiner, 2001, s.37); (Yüceer,1998, s. 107).

Wrangel Ordusu İstanbul'a geldiği sıralarda, İstanbul, Mondros Mütarekesi gereğince 16 Mart 1920'de İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiş durumdaydı. Dolayısıyla ordunun İstanbul'a gelişi de bu ülkelerin kontrolü altında olmuştur.

Özellikle Fransa, bu iş için yoğun bir faaliyet göstermiştir. Fransızların yanı sıra İngilizler ve İtalyanlar filo göndermişler, Amerikalılar da bu girişime savaş gemileri ile katılmışlardır. Wrangel Ordusunun İstanbul'a gelişi parça parça olmuştur. General Wrangel 17 Kasım 1920'de İstanbul'a gelmiş ve Dolmabahçe'den karaya çıkmıştır. Wrangel'le beraber, Rus harp gemilerinin bir kısmı da İstanbul Limanı'na demirlemiştir. Bu gemilerle beraber yine Rus muhacirlerini taşıyan vapurlar da İstanbul limanına gelerek Kalamış önlerindeki diğer vapurların yanlarına demirlemişlerdir(Şahiner, 2001, ss.37-39).70.000'i sivil olmak üzere 135.000 kişi ile Türkiye'ye gelen Wrangel Ordusu önemli bir askerî güce de sahiptir (Şahiner, 2001, s.65).

Bu denli çok sayıdaki Rus mültecinin İstanbul'a, sonrasında da Anadolu'nun diğer şehirlerine gelmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak, bunlardan şu üç tanesi çok önemlidir. Bunlardan ilki, hiç kuşkusuz Beyaz Rus Ordusunun aldığı yenilgilerden dolayı, Bolşevik iktidarının kesinleşmesi ve eski Çarlık rejimiyle anılan bazı Rusların kendilerini ülkelerinde güvende hissetmemeleridir (Kaplan, 2019, s.5). İkinci önemli bir nedeni de İstanbul'un ulaşabilecekleri en yakın ve en güvenli merkez olmasıdır. Üçüncüsü de maliyetin diğer yerlere göre düşük olmasıdır (Baran, 2006, ss.127-128).

¹ Rus İç Savaşı ve Beyaz Ordu hakkında detaylı bilgi için bkz.; Kezban Acar, "Rusça Kaynaklarda Gelibolu ve Beyaz Ruslar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl:14, sayı:20 (Bahar 2016), ss.3-6; Bülent Bakar, *Esir Şehirin Misafirleri:Beyaz Ruslar*, Tarihi Kitabevi, İstanbul, 2012, ss.1-4.

İstanbul'a gelen bu ordu birliklerinin büyük bir kısmı Beyaz Rus, Tatar ve Çerkezlerden oluşuyordu. Müslüman Tatar subaylar Türklere sempati duymaktaydı. Yine bu ordu içinde Bolşevikler de vardı. Bunların bir kısmı Wrangel Ordusu Rusya'da iken "Beyaz Rus Merkezi" adı altında orduya sokulmuş olan Bolşevik propagandistlerdi. Bir kısmı da sığınmacı adı altında İstanbul'a gelen Bolşevik kadın ve erkek propagandistlerdi (Yüceer, 1998, ss.109-110).

İtilaf devletlerinin Wrangel Ordusuna sahip çıkmaları elbette sebepsiz değildir. Wrangel Ordusunun Türkiye'ye gelmesinde önemli rol oynayan Fransa başta olmak üzere, Yunanistan ve İngiltere bu orduyu kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı istemişlerdir, özellikle Yunanistan Ankara Hükûmetinin Sovyetlerle olan iyi ilişkilerini belirterek General Wrangel'i Anadolu hareketi aleyhine işbirliği yapmak için ikna etmeye çalışmıştır (Şahiner, 2001, s.65).

Fransızlar da aynı şekilde, bunları Anadolu işgalinde kullanmak için her türlü girişimde bulunmuştur. 1921 yılında Fransız gemileri Samsun ve Sinop limanlarına kötü hava şartları sebebiyle sıkça gelmektedir. Fransızların 1920-1921 tarihleri arasında Türklere yönelik Ereğli ve Zonguldak'ın işgalinden başka bir etkinliği bulunmazken karakol faaliyetleriyle Wrangel Ordusuna yardım hususunda ise sıkça girişimlerde bulunmuşlardır (Karadoğan,2011, s.145).

Başlangıçta bu ordudan yararlanma konusunda çekimser davranan İngilizler, sonrasında diğer devletlerin yaptığı gibi Anadolu'daki Millî Hareket karşısında kullanmak istemişlerdir. Bunlardan İstanbul'da casusluk faaliyetlerinde istifade etmişlerdir. Söz konusu orduda Alman subaylar da görev yapmaktaydı. Bunların bir kısmı daha önceleri Rusya'da yerleşmiş Alman muhacirlerden yetişmiş subaylardı ve İngilizlere yakın değildiler. Diğer kısmı ise doğrudan Almanyalıydı ve Alman ihtiyat subaylarıydı. İşte bu son zikredilenler İngilizler tarafından casus olarak kullanılmaktaydı. Bunlar İstanbul'da İngiliz istihbaratından aldıkları talimat çerçevesinde çalışıyorlardı. Bu çevrede Türk subaylarıyla yakınlık kurarak İstanbul'daki Kuva-yı Milliye'ye mensup olanlar hakkında bilgi almaya çaba sarf ediyorlardı (Yüceer,1998, ss.112-113).

Ancak, General Wrangler amaçlarının sadece Rusya'ya dönmek ve Bolşevik yönetimi yıkmak olduğunu ve "Rusya'dan başka yerler için kan akıtmayacaklarını" belirtmiştir. Bununla da kalmayarak Wrangel Ordusu yetkilileri "Biz üç milyonluk ordularımızı kendi menfaatimizden çok, İngiltere ve Fransa'nın menfaati için kullandık. Onlar niçin şimdi böyle Rusya'nın yıkılmasına seyirci kalıyorlar?" diyerek bu ülkelere olan tepkilerini dile getirmişlerdir (Şahiner, 2001, s.65).

Fransa ve İngiltere, Wrangel Ordusundan umdukları faydayı yeterli düzeyde alamamaları nedeniyle, biran önce onlardan kurtulmanın yolunu aramaya başlamışlardır. Dolayısıyla, İstanbul'a iltica eden Beyaz Rusların durumu da gün geçtikçe içinden çıkılmaz bir durum almaya başlamıştır. Bu durum dünya gündemini de oldukça meşgul etmiş, birçok devlet çözüm önerilerinde bulunmuştur. Brezilya Hükûmeti kahve tarlalarında istihdam etmek için çok sayıda Rus kabul edeceğini bildirirken Bolşevik Hükûmeti ise "genel af" ilan etmiştir. İngiltere ve Fransa ise Beyaz Ruslara Brezilya'ya ya da "genel af" dolayısıyla Rusya'ya gitmelerini önermiştir. Özellikle mültecilerin Rusya'ya geri gitmeleri yönünde propaganda yapmışlardır. Hatta vapurla birkaç sefer yapılmış ise de gidenlerin akıbetinin belirsizliği ve alınan olumsuz haberler üzerine bu propaganda başarılı olmamıştır.

Amerikan Kızılhaç'ı ve diğer yardım kuruluşları da askerlere terhis olup mülteciliği kabul etmelerini tavsiye etmiştir. Fransızlar açısından Beyaz Ordunun dağıtılıp mülteci statüsüne geçirilmek istenmesinin ardındaki en önemli sebep olayın maddi boyutundan kaynaklanmıştır. 1921 yılı Ocak ayı itibarıyla askerî ve sivil kampların en kısa sürede tahliye edilmesine karar verildiği açıklanarak bir dizi talimat yayımlanmıştır. Fransız Hükûmeti, bu talimatlara uyulmadığı takdirde yapmış olduğu erzak yardımını kesme tehdidinde bulunmuştur. Fransa, Beyaz Orduyu Bolşevizm tehdidine karşı bir araç olarak kullanma fikrinin yanlış olduğunu görmüş ve artık ciddi bir problem hâline gelmiş olan bu meseleden kurtulmanın yollarını aramıştır (Bulut,2013, s.220).

Bunun için de Wrangler Ordusunun İstanbul'un güvenliği için bir tehdit olduğu ve uluslararası hukuk açısından bu durumun uygun olmadığı fikri öne sürülmüştür. Fransa17 Nisan 1921'de

yayımladığı resmî bildiri; “General Wrangel’in İstanbul’da kendi hükümetini kurduktan başka, Kırım’dan gelen askerleri de ordu durumunda korumak istemektedir. Böyle bir ordunun Osmanlı topraklarında varlığı uluslararası hukuka aykırıdır ve müttefik işgaliyle güç koşullarda korunabilen İstanbul ve çevresinin sükunu ve barışı için tehlike yaratmaktadır.” ifadelerine yer vermiştir.

Bu tebliğ ile Fransa çok açık bir şekilde Wrangel Ordusunun başka ülkelere gönderileceğini duyurmuştur. Bütün bu gelişmelerden sonra ordunun iase ve barınak masraflarının artık ağır gelmesi bahanesiyle maddî yardımda bulunmayı kesmiştir. Wrangel Ordusu bu olumsuz durumdan fazlasıyla etkilenecek dağılma tehlikesi belirince 1921 yılının Kasım ayında Türkiye’den ayrılmak zorunda kalmıştır (Süer, 1997, s.325); (Şahiner,2001, s.62);(Şahiner, 2003, s.157-158).

İşte Gilodo da Çarlık döneminde Rusya’dan firar eden, Beyaz Ruslardan ve Yahudi milletindedir. Bolşevikliğin ilanı üzerine İstanbul’a gelmiş, Wrangel Ordusu ile Bolşeviklerin aleyhindeki savaşlarda bulunmuş, İstanbul’da kaldığı sürede İngiliz istihbaratına² hizmet etmiş, İngiliz casuslarındanır. Wrangel Ordusunun yenilgisi üzerine İstanbul’dan ayrılmıştır.

Fakat daha sonraki süreçte tekrar İstanbul’a gelmiştir. Kardeşi ile birlikte bir süre ticaret ile meşgul olduktan sonra 1924 yılında Adana’da³ mecburî ikamete gönderilmiştir. Burada bir süre pamuk ticareti ile meşgul olmuştur. Cumhuriyet’in kurulduğu yıllardaki ekonomik çöküntünün bir an önce iyileştirilmesi amacıyla izlenmeye başlanan kalkınma politikalarından da istifade ederek⁴1925 veya 1926 yılında İngilizlerden almış olduğu sermaye ile Gilodo Nebati Yağ ve Pamuk Fabrikası’nı kurmuştur.

28 Mayıs 1927 tarihinde yenilen Teşvik’i Sanayi Kanunu’nun sanayi kuruluşlarına sağladığı kolaylıklardan da yararlanarak fabrikasını çok kısa bir sürede genişletmiştir. Adana’da edinmiş olduğu özel dostluklarla, birtakım ayrıcalıklar edinmiş ve Adana’nın hatırı sayılır fabrikatörlerinden biri hâline gelmiştir. 1934 yılına kadar işlerini istediği şekilde yürüten ve her

² Mütareke döneminde İstanbul’daki İngiliz İstihbarat Servisi’nin Faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.;Serdar Yurtsever, *Millî Mücadele İstihbaratında İstanbul’da Gizli Bir Grup: "Felah"*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, ss.58-72.

³1924-1933 yılları arasında Adana’ya yerleştirilen mübadil sayısı ile bunlara verilen taşınmaz mallar; Aile:1640, nüfus:5862, Ev:1640, Dükkan, 344, Arsa:41, Toprak (dönüm):45.187, Bağ(dönüm):2870, Bahçe (dönüm):84, bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; H.Yıldırım, Ağanoglu; *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi: Göç, İz Yayınları, İstanbul, 2017,s.331.*

⁴ Millî Mücadele zaferle sonuçlanıp, Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinin başladığı dönemde, görüşmelerin anlaşmazlık nedeniyle askıya alındığı bir ortamda, 17 Şubat 1923’te İzmir’de bir “İktisat Kongresi” toplanmıştır. Bu kongrede şu dört başlık altındaki hedeflerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir:1-Kurulacak devletin izleyeceği iktisat politikalarına ve iktisadî sisteme ışık tutmak, 2-İstanbul ve İzmir’deki sermaye çevrelerinin Ankara ile yakınlaşmasını sağlamak, 3- Millî Mücadele’yi yöneten askerî ve siyasi kadroların toplumdaki tüm kesimlerin askerî ve siyasi alanda değil, ekonomik alanda da tam desteğine sahip olduğunun Lozan Barış görüşmesi taraflarına ve dünyaya göstermek,4-Batılı ülkelere, liberal düzenden komünist düzene geçilmeyeceği güvencesini vermek. Kongrede belirlenen bu hedefler o günün şartları içinde büyük bir önem taşıyordu. Özellikle de ilk hedef çok önemli idi. Çünkü o dönemde Türkiye’de iktisadî sistemle ilgili farklı üç görüş bulunuyordu. Bunlar; 1- Kapitalist ekonomi sistemlerine dayanan “Liberal Düşünce”, 2- Müslüman esnaf ve tüccarı geleneksel kurumlar içinde örgütlemeyi amaçlayan “Meslekçi Görüş”, 3-“Millî iktisat” görüşleridir. Bu görüşlerin ortak yönü, millî burjuvaziyi yaratmak ve kapitalist yoldan ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Sonuç olarak, İzmir İktisat Kongresi kararları, 1923-1929 arasındaki dönemde takip edilecek, kalkınma politikasının temel ilkelerini belirlemiştir. Ülke kalkınmasının sanayileşmeden geçtiği kabul edilince, geriye sanayileşmenin nasıl ve kimin eliyle sağlanacağı konusu kalmış, kongre sonrasında ise alınan karar, özel girişimin desteklenmesi, kalkınmanın özel girişim eliyle sağlanması olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Erinç Yeldan; *Türkiye’nin Ekonomi-Politigi, 1923-2007*, Orion Kitabevi, Ankara, 2008, ss.64-77; İzlenen bu politikalar sonucunda, sanayi sektöründe, 1926-1939 arasında görülen gelişme çok çarpıcıdır. Bu dönemde; sanayi üretiminin gerçek değeri yılda % 9 gibi oldukça yüksek bir hızla büyüdü. Bu sektördeki istihdam da yılda % 3 oranında arttı. Kişi başına düşen sanayi hâsilasının 1948 fiyatlarıyla değeri, 1926’da 40 TL’den 1939’da 90 TL’ye yükselmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.;Yahya Sezai Tezel; *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih ve Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.274.

geçen yıl daha da zenginleşen Gilodo, Adana siyasetine de yön veren etkili bir kişilik hâline gelecektir.

Ancak, 1934 yılında Başvekil İsmet Paşa'ya iletilmek üzere, Adana'da esnaftan Kıbrıslı Ahmet Rasim imzası ile gönderilen bir ihbar mektubu sonrasında Gilodo'nun, gerçek kimliği ortaya çıkacaktır. Gilodo'nun fabrikanın asıl sahibi olmadığı, buranın İngiliz sermayesi ile kurulmuş, tamamen İngiliz emel ve çıkarları doğrultusunda faaliyet yürüten bir bozgun yuvası olduğu anlaşılacaktır. Bu fabrikanın İngiliz istihbaratının Adana'daki gizli bir şebekesi olarak faaliyet gösterdiği görülecektir.

Gelen bu ihbar mektubundan sonra Gilodo ve fabrika çalışanları devamlı surette bir takip ve gözetim altına alınacak, İngiliz istihbaratı ile olan ilişkisi araştırılacaktır. Yeni gelişmekte olan sanayide yaşanan bu ilginç olay tüm gözlerin Adana'ya çevrilmesine neden olacaktır. Herkes bu işin nasıl sonuçlanacağını büyük bir merakla izleyecektir.

1. Gilodo Fabrikası'nın İngiliz İstihbaratının Adana'daki Bir Şubesi Olduğu Bildiren İhbar Mektupları

Gilodo, Adana'da kendisini son derece halim selim, işinde gücünde bir iş adamı gibi gösterip İngilizlere hizmet eden bir casus olduğunu uzunca bir süre gizleyebilmiştir. Ancak, 5 Eylül 1933 tarihinde, Nişantaşı'ndan, H. Hilmi imzası ile Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'ne (Emniyet Genel Müdürlüğü'ne) gönderilen ihbarla birlikte şüpheleri üzerine çekmiştir.

Gilodo hakkında gönderilen bu ihbar mektubunda; bir kötülük yuvası olarak nitelendirdikleri, Gilodo Fabrikası'nın, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı istihbarat servisinin bir şebekesi olduğu bildirilmiştir. Bu ihbar şu şekildedir:

“Efendim, sevgili yurdumuzun en önemli kısmını ve oldukça çok pamuk üretimi ile âdeta altın kaynağını oluşturan Çukurova'nın, her tarafında, bozgunculuk ve kışkırtıcılık yürütmekte olan bir işletmenin varlığını, bir buçuk yıldır Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde seyahat etmekte olan güvenilir bir arkadaşımızdan çok net bir şekilde öğrendik.

Bu bozgunculuk yuvası, Adana'da S.R. Gilodo işletmesi olup İngilizlerin İstihbarat teşkilatının bir şubesi olduğu Fransa'da ortaya çıkarılmıştır.

Yüksek zekâsıyla bütün dünyaya ün salmış olan saygın polisimizin dikkatli bakışlarından böyle bir şeyin kaçmayacağına ve er geç, bu bozgun yuvasının ortaya çıkarılacağına emin olmakla birlikte, yurt sevgisi ve vatan endişesi nedeniyle biz de duyduğumuzu bildirmeyi, kendimize kutsal bir borç bildik, bu vesile ile saygılarımızı arz ederiz efendim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:138).Son derecede dikkat edilen bir konuda, devletin güvenliğini direkt ilgilendiren böyle bir casusluk ihbarına karşı derhâl harekete geçilmiştir. Olayın gerçekliğinin araştırılması için Gilodo ve fabrikasında çalışanlar, Adana Valiliğince takip ve gözetim altına alınmıştır. Bu durum yaklaşık bir yıl devam etmiştir.

Bu ihbardan bir yıl sonra Adana'da esnaftan Kıbrıslı Ahmet Rasim imzası ile Başvekil Paşa Hazretlerine yazılmış olan ikinci bir ihbar mektubu ile Gilodo ve fabrikasının gizli işlerle meşgul olan bir casusluk merkezi olduğu ikinci bir kez daha gündeme gelmiştir. Gilodo fabrikasıyla ilgili yapılan bu ikinci ihbar, bilgi ve gözleme dayalı olarak çok daha ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Okuyanı hayrete düşürecek derecede ilginç bilgileri ve bir o kadar da karmaşık ilişkileri içermektedir. Bu nedenle, olayın üstünün kapatılmaması için en üst düzeyde soruşturulması gerekmektedir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinden (Genel Sekreterliğinden), Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya⁵ Bey'e gönderilmiş olan, 3 Temmuz 1934 gün ve 3/42110 sayılı gizli ve kişiye özel bir yazıda ihbarın detayı hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Adana’da (S.R.Gilodo) nebatî yağ ve sabun fabrikası sahibi, Rus Yahudilerinden (Gilodo) ile bu işletmede bulunan bazı kişilere ve kendisine yardım edenlere ait, Adana’da esnaftan Kıbrıslı Ahmet Rasim imzası ile Başvekil Paşa Hazretlerine yazılmış ve Seyhan Fırka reisimiz (ilçe başkanımız) tarafından bana gönderilmiş olan ve önemli bazı bilgileri içeren ihbarın örneğini ekte bilgilerinize arz ediyorum.” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:13).

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumi (Genel Sekreteri) ve Kütahya Milletvekili Recep Peker⁶ imzası ile İçişleri Bakanlığına gönderilen bu yazı, bir süre ön araştırması yapıldıktan sonra, 27 Mayıs 1934 tarihinde, Başvekil İsmet Paşa’ya arz edilmiştir.

Bu mektubun içeriğinde şu bilgilere yer verilmiştir: “Adana’daki Gilodo Yağ ve Sabun Fabrikası’nın resmiyette sahibi gibi görünen Gilodo ismindeki adam, Çarlık Rusyası’ndan firar eden Beyaz Ruslardandır. Kendisi Yahudi’dir.

İstanbul’a geldiği zaman çırılçıplak bir vaziyette bulunan bu kişi, her nasılsa Mütareke yılları olması nedeniyle, İngiliz casusu Kaymakam Benson ile tanışmıştır. Benson’un yatı ile karışık bir durumda bulunan Rusya’dan altın kaçakçılığı yapmışlardır.

Millî Mücadele’nin bitimi ile birlikte, vatanın ilk gelişim dönemlerinde Gilodo Adana’ya geliyor. Birkaç ay sonra Gilodo’nun kardeşi Salomon ve ilk zamanlar fabrikanın müdürü ve sözde ortağı olan Emin Bey ismindeki kişi geliyor. Fabrikayı kuran mühendisler İngiliz olduklarından, Türk işçiler ile anlaşabilmeleri için İngilizce bildiğinden dolayı bu fabrikaya tercüman olarak girdim.

Bir yaz günü idi, Türk muhasebeci, o zamanki Adana Emniyet Müdürü olan İbrahim Bey’in⁷ akrabasından ve şu anda Ziraat Bankası müfettişlerinden olan Tahsin Bey ile İngiliz Muhasebeci Makenzi ile birlikte fabrikaya geldiler. Birbirlerine (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:131) amirlik tasladıkları için kavga ediyorlardı. Gerek Tahsin Bey ve gerekse Makenzi

⁵ Paris’te Hukuk eğitimi alan, İstanbul 1883 doğumlu Şükrü Kaya, müfettişlik öğretmenlik gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Mondros Mütarekesi’nden sonra İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne girerek Millî Mücadele safalarında savaşıma başlamıştır. Şükrü Bey, İzmir’e ilerlerinde Cami Bey’de olmak üzere birkaç arkadaşı ile birlikte İtalyan Torpidosu ile gelmiştir. İtalyan Yunan rekabeti herkes tarafından bilindiğinden Şükrü Bey ve arkadaşları Yunanlılara karşı İtalyan tarafını tutarak yardım alınabileceğini savunuyorlardı. 1919 yılının Şubat ayında tutuklanmış ve meşhur Bekirağa Bölüğünde hapis yatmıştır. İstanbul’un işgali sonrasında Malta’ya sürgün yollananlardandır. 1921 yılında Malta’dan kaçanlardan olan Şükrü Bey, Ankara’ya gelir ve 1922’de Lozan Konferansına giden heyette danışman olarak bulunur. İzmir’in Yunanlılardan kurtarılmasından sonra İzmir Belediye Başkanı olmuştur. İkinci Mecliste Mentеше (Muğla) Milletvekili olarak görev yapan Şükrü Kaya, pek çok hükümette İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın da Genel Sekreterliğini yapan Şükrü Kaya, 1939 yılında siyasî yaşamdan çekilmiştir. 1959 yılında vefat etmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Hür; *Millî Mücadele’de Kahramanlar, Hainler*, Puslu Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.569.

⁶ Recep Peker, 23 Nisan 1920’de açılan TBMM’nin Genel Sekreterliğini yapmıştır. Meclisin İkinci Döneminde, Kütahya Milletvekili seçilerek, TBMM’ye girmiştir. Aynı yıl, Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreterliğine, bir yıl sonra İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Ayrıca Mübadele, İmar ve İskân bakanlıklarına vekâlet etmiştir. Üçüncü ve dördüncü İsmet (İnönü) Paşa hükümetlerinde Savunma ve Bayındırlık bakanlıkları yapmıştır. 1931 yılında ikinci defa CHP Genel Sekreterliğine seçilen Peker, bu görevini, 1936 yılına kadar yapmıştır. 1936’da faşizmi incelemek üzere İtalya’ya gönderilmiştir. Dönüşünde, yazdığı TBMM üzerinde bir “Faşist Konsey” kurulmasını öngören raporu, Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından reddedilerek, Genel Sekreterlik görevinden alınmıştır. Recep Peker, 7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947 tarihleri arasında da başbakanlık yapmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Hür; *a.g.e.*, 2017, s.512.

⁷ Nesibe ve Mehmet oğlu İbrahim Ünalp, 1886 yılında Adapazarı Sancağı Sapanca Kazası’nda dünyaya geldi. 10 Mayıs 1909 tarihinde İstanbul’da polis neferi 19 olarak göreve başladı. 1911 yılında komiser muavinliğine, 1918 yılında da ser komiserliğe terfi etti. 1927’de merkez memurluğuna terfi etti. Daha sonra Adana, Samsun, Çanakkale, Diyarbakır ve Antalya’da görev yaptı. 25 Temmuz 1940 tarihinde vefat etti. Millî Mücadele’de bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, “Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası” ile ödüllendirildi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Eyüp Şahin; *Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Birakan Polisler*, EGM Yayın No: 371, Ankara, 2004, ss.98-102.

Ruşça bilmelerine rağmen anlayamayıp aralarında beni Türkçe-İngilizce tercüman olarak kullandılar.

Bu münakaşa sırasında Tahsin Bey, Makenzi'ye: "Fabrika İngilizlerin midir Gilodo'nun mudur? diye sorması üzerine Makenzi bir anlık şaşkınlıktan sonra, Gilodo'nundur. Ben de onun vekiliyim." diye cevap verdi. Bu sırada Gilodo İngiltere'de idi. Bu olay benim Tahsin Bey ile fabrikanın durumu hakkında daha çok sohbet etmeme neden olmuştur.

Bir gün, Tahsin Bey ile görüşürken bu fabrikanın İngiliz sermayesi ile kurulduğunu, Makenzi'nin de Gilodo'yu kontrolle görevli olduğunu, ancak, durumu kurtarmak için Makenzi'nin muhasip sıfatı ile fabrika idaresine görevli olduğunu söylemişti.

Tam bu zamanlarda, fabrikanın yıllık hesaplarını kontrol üzere, Vayt'ın Adana'da bulunduğu ve Adana'da ölmüş İngilizlerin kemiklerini toplamak üzere bir heyet gelmişti. Vayt'ın bunlar ile görüştüğünü ve Adana pamukçuluğunu öldürmek için, Adana'da pamuk ticareti yapan yabancı müesseselerle bir toplantı düzenlediğini ve bu durumu zabitanın (kolluk kuvvetlerinin) tespit ettiğini, Tahsin Bey bana bir sohbetimizde söylemişti. Tahsin Bey, bu durumu akrabası olan Emniyet Müdürü İbrahim Bey'den öğrendiğini de söylemişti.

Vayt işini bitirdikten sonra, Emniyet Müdürlüğüne pasaportunu almak için o zaman komiser olan ve şu anda da Baş Komiser Kıbrıslı Salih Niyazi Bey'in yanına gittik. Salih Niyazi Bey bize ertesi gün gelmemizi söyledi. Biz de ertesi gün gittik. O gün de yine bir gün sonra Vayt'ın yalnız gelmesini söyledi. Ben Vayt'ın sorgulanacağı düşüncesindeydim. Fakat Vayt gayet hızlı bir şekilde pasaportunu aldı ve gitti.

İngiltere ve İzmir'den defalarca İngiliz müfettişler gelmesine rağmen, Vayt bir daha gelmemiştir. Vayt gittikten bir süre sonra, Gilodo İngiltere'den geri geldi. O zamanki Adana Valisi Reşat Bey⁸, 22 Ekim 1926 tarihinde fabrikaya ziyarete geldi. Gilodo'yu odasında ziyaret etti. 15 dakika kadar bir süre görüşmeden sonra kendisine ikram edilen çayı bile içmeden ayrıldı. Valinin gidişinden sonra, Gilodo'nun çocuk gibi ağladığını, şaşkınlık içinde gördüm.

Valinin, bu ziyaretini Vayt'ın gelmesi üzerine gelişen olay ile ilgili olduğunu sanıyorum. Fakat her nedense, bundan bir sonuç çıkmadı. Bu olayın kapanması için fabrikadan şahsi menfaat sağlayanların başında Fabrika Müdürü Emin, Ticaret Bölge Müdürü Mansur, Borsa Genel Sekreteri Süleyman (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:130), Avukat Nazif, Adana Valiliği Mektupçusu (Yazı İşleri Müdürü) Raif, Emniyet Müdürü İbrahim, Hukuk İşleri Müdürü Cemal Beylerin aracılık ve yardımlarıyla olmuş olsa gerek...

Gilodo daha bu fabrikayı kurmadan önce, Adana pamukçuluğuna darbeyi hazırlamış idi. Bunu şuanda dükkân komşusu Gilodo'nun en büyük şefaatchilerinden Borsa Genel Sekreteri Süleyman Bey'in kayınbiraderi ve eski taharri (araştırma) polislerinden Bahri Efendi'den öğrendim.

Gilodo, Sudan'dan hastalıklı pamuk tohumu getirmiş, hükümet bu tohumların gümrükten geçmesine izin vermemiştir. Buna rağmen Gilodo, ne yapıp edip bu tohumların bir kısmını gümrükten çaldırılmış. Ve bunları çiftçiye ücretsiz olarak dağıtmıştır. O sene Adana pamuklarında pembe kurt hastalığı baş göstermiştir.

Kolluk güçleri bu olayı haber almış ve duruma hemen el koymuşlardır. Bunun üzerine telaşlanan Gilodo'nun kardeşi Salomon kaçarken Tarsus'ta yakalanmıştır. Adana'da Pamuk Pazarı Karakolunda gerek Salomon'un kaçıışı gerekse memlekete hastalıklı tohum getirmesi olayı bir tutanak ile tespit edilmiştir.

Ancak, Gilodo'nun koruyucularından olan Süleyman Bey'in Soruşturma Polisi Bahri Efendi'ye ricası üzerine, Bahri Efendi polisteki bu kayıt evraklarının değiştirilmesini suçluların lehine göre yeniden düzenlenmesine yardımcı olmuştur. Buna karşılık hiçbir çıkar sağlamadığını bana yana

⁸ Bu tarihlerde, Adana Valisi M.Reşat Mimaroglu'dur. 3 Eylül 1925 ile 16 Ağustos 1927 tarihleri arasında Adana'da görev yapmıştır. Bu konuda bkz.:<http://www.adana.gov.tr/>

yakıla anlattı. Ve benim bildiğimi düşünerek bu fabrikanın İngiliz subaylarından oluşan bir gruba ait olduğunu söyledi.

Ben o ana kadar fabrikanın İngilizlere ait olduğunu biliyor isem de İngiliz subaylarına ait olduğunu bilmiyordum. Bunu duyar duymaz arz ettiğim ve arz edeceğim bütün olayları hatırladım. Bu olayın daha çok takibine çalıştım.

Yine bu sıralarda, Adana elektrik şirketinden çıkartılan Raysfelt isminde bir Yahudi ile görüşüyordum. Bu Gilodo fabrikasının İngiliz muhasibi Makenzi'nin ev komşusu olduğu için onun ağzından bir şeyler koparabilirim düşüncesi ile kendisine Gilodo fabrikasına müracaat etmesini, bu fabrikanın İngiliz sermayesi ile kurulduğunu ve kendisine iyi bir maaş verilebileceğini söyledim.

“Raysfelt” fabrikanın İngiliz sermayesi ve subaylarından oluşan bir grubun malı olduğunu, Makenzi'nin de bu grubun bir mensubu olduğunu söyledi. Makenzi, fabrika hesaplarından 10 bin lira gibi önemli bir parayı zimmetine geçirmişken ve bu olayın yargıya intikal ettirilmesi (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:129) gerekirken, sessiz bir şekilde, fabrikanın haberleşme görevlisi tarafından vapura bindirilerek uğurlanmıştır. Makenzi'nin yerine başka bir İngiliz gelmiştir.

Gilodo fabrikasının İstanbul'un Galata yakınlarında İngiliz Konsoloshanesine çok yakın bir uzaklıkta sapa bir sokak içinde Çitoris Hanı'nda “Gilodo ve Nates” ismi ile bir büroları vardır. Mersin'de Suriye'den kaçak olarak gelen ve her nasılsa Türk vatandaşlığında olan Arap ırkından Bahaettin Guspari ismine kayıtlı olan bu büro, yine Gilodo'ya aittir.

Çok şaşılacak bir nokta varsa, o da “İş Limited”in Adana pamukları üzerine ticaret yapmak için Adana'daki şubesine Gilodo'nun ortak, kardeşi Salomon'un da müdür olmasıdır. Gilodo tarafından bu işe yatırılan 10 bin lira sermaye, El Hadeff Ticarethanesi tarafından verilmiş olup bu ticarethane piyasada Pamuk İş Limitet'e rakip bir durumdadır.

Gilodo Fabrikası'nın dikkat çeken bir yönü de makine mühendis ve kimyagerlerini Türklerden almamasıdır. Bu fabrikanın mühendis ve kimyagerleri Filistin'den gelme İngiliz vatandaşı Yahudilerdir. Bunlar diplomasız olup, yazılı olduğu şekli ile bir bakkaldır. Kimyager Herman ise, ortaokul mezunudur. Gilodo Fabrikası'ndaki çalışan bütün yabancılar genellikle Yakın Doğu'da bulunmuş kişilerden oluşmaktadır.

Örneğin, Herman, Çar Niyak, Makenzi, Şo, Nates, Şiperson, Tersk, Corc, Valans, Herman, Kun, Meşin bunlardan bazıları olup şu anda Çarniyak, Şo, Nates, Valans, Herman ve Muşin görevlidirler. Bunların dışında fabrikada çalışan birçok Türk vatandaşı olan Musevi de vardır. Bunlardan; “Nates” fabrikanın kuruluşundan beri, “Şo”, yedi yıldır, “Çarniyak” yaklaşık beş yıldır fabrikada çalışmaktadır. Şo'nun aylığı: 200, Nates'in aylığı: 150 lira olduğu hâlde, bunlar için hiçbir kazanç vergisi ödenmemektedir.

Gilodo fabrikasındaki bu sahtekârlıklarla ilişkisi olan kişiler hakkında da biraz bilgi vereyim (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:128):

Kaymakam (Yarbay) Benson: Gilodo'nun önceden beri hizmetçisi olan Yahudi'dir. Yahudi Nesim'den öğrendiğime fabrika yapılmadan önce bu İngiliz Adana'ya gelmiş ve hatta kendisini İstanbul'dan tanıdığı için Nesim'e gümüş bir saat hediye getirmiş. Bu saatin üzerinde de Benson'un ismi yazılıdır.

Yine dört sene önce bu kişi Benson yanında biri kadın, ikisi erkek olmak üzere üç İngiliz ile birlikte Adana'ya gelip birkaç gün fabrika binasında kalmış olup geri dönüşlerinde ayrı ayrı günlerde hareket etmişlerdir. Son gelişinde fabrikada çalışan Rosmat isimli İngiliz ordusundan

fırar etmiş bir Müslüman Hintli mülteciye hangi İngiliz alayından ve ne için kaçtığını sorarak kendisini memleketine göndermek teklifinde bulundu.

Bunun üzerine işçilerden bazıları bu İngiliz ile ilgilenerek kim olduğunu Yahudi Nesim'den sordukları zaman Liverpool şehrinin en büyük pamuk tüccarı olduğunu söyledi. Sonra fabrikanın kimyageri Herman'ın bu İngiliz karşısında tir tir titrediğini ve elindeki yağ derecesini düşürüp kırması da bu kişinin olağanüstü yetkileri olan bir kişi olduğunu gösterir.

Avukat Nazif Bey: Bu kişi Gilodo fabrikasının avukatı ve İhracat Ofisleri Genel Müdürü Kurtoğlu Faik Bey'in ve Adana Borsa Komiserinin çok yakın akrabası, aynı zamanda Adana Belediyesinin de avukatı olması nedeniyle saygın bir kişidir. Gilodo'nun karşılaştığı her türlü zorluğu gidermektedir. Bunun avukat olması ülkemizin kanunlarını çiğneme hakkını ona vermez.

Belediye Başkanı Turhan Bey: Bu kişiden son zamanlarda ya bilerek veyahut bilmeyerek herhâlde Belediye Avukatı Nazif Bey'in propagandası ile olacak Gilodo'nun önüne düşüp onunla birlikte geçtiğimiz yıl Ankara'ya kadar gitmişlerdir. Adana pamukçuluğunu öldürmek için çaba harcayan Gilodo'nun en büyük silahı olan ayçiçeği üretimine müsaade almıştır.

Adana Valiliği Mektupçusu (Yazı İşleri Müdürü) Nazif Bey: Bu kişinin fabrikaya olan yardımları sayılamayacak kadar çoktur. Daha fabrikanın yapılmasına başlamadan önce, o zaman vali vekili olan müdür Nazif Bey fabrikanın kurulması için gerekli olan her şeyi göstermiş ve işin kanunlar çerçevesinde uygunluğunu sağlamıştır (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:127).

Gilodo'nun kardeşi Salomon idaresinde pamuk ticareti ile uğraşan bir başka büroları daha vardır. Bu büro, vergi vermeden senelerce ticaretine devam etti. Yüz binlerce liralık iş gördü. Günün birinde bu yazıhane için müterakim binlerce liralık bir vergi tahakkuk ettirildi. Tabii Mektupçu Bey(Yazı İşleri Müdürü),Kazanç İtiraz Komisyonu Başkanı'dır.

Gilodo, hemen onu bu büroya çağırır. Ve durumu anlatır. Mektupçu Bey de kendisine bu vergiden kurtulmak için gerekli olan itiraz yollarını gösterir. Sonuçta çıkartılan bu yüklü vergiye itiraz edilerek büyük oranda vergi indirimine gidilir. Böylelikle çıkartılan bu ağır vergi yükünden kurtulmuş olunur.

Mektupçu Bey'in şehre 5 km kadar uzakta bir bağı vardır. Kendisi altı ay yaz dairesinden bağına Gilodo'nun otomobili ile gidip gelmektedir. Çok açık bir şekilde görüldüğü üzere bu bir rüşvettir. Eski Defterdar Beyin de Mektupçu Beyle sık sık yeni otomobile bağına gidip geldiği görülmektedir.

Yine bir gün Mektupçu Bey fabrikaya telefon etmiş, Gilodo'nun odacısı Hasan'ı istemiş, odacı Hasan, Valiliğe gitmiş ve mektupçu bey tarafından eline bir pusula tutuşturulmuş, pusula zarflı fakat Hasan açmış ve okumuş "Mektupçu Bey, lüzumuna binaen Gilodo'dan acil olarak 150 lira istemektedir". Gilodo, Para İtaa Amiri Makenzi'den 150 lirayı alır. Makenzi her zaman olduğu üzere bu parayı gönderirken Hasan'dan gizlemek ister ve başka bir odacı ile göndermek istemesi üzerine Gilodo, parayı zarflayıp Hasan'a verir ve Mektupçu Bey'e gönderir. Bu işte Mektupçu Bey, Hasan'a 5 lira bahşiş verir ve kahve ısmarlar. Gilodo'da ayrıca 10 lira bahşiş vermiştir. Bütün bunları Hasan'ın büyük oğlu Ahmet'ten öğrendim. Doğal olarak her şey bir emeğin karşılığı olacağından bu gönderilen 150 liranın adına ne denilebilir.

Fabrikada en küçük bir ödeme için senet almak usulü varken Mektupçu Bey'den alınmamıştır. Fabrikanın kuruluşundan beri evinin sabun ve gazı fabrikadan gönderilmektedir. Yine Mektupçu Bey'in küçük oğlu fabrikada hiçbir iş görmediği hâlde düzenli olarak maaş almaktadır. Yaz

tatillerinde diğer Türk işçilere hiçbir şekilde bir ödeme yapılmamasına rağmen Mektupçu Beyin büyük oğluna da küçüğü gibi açıktan para ödemesi yapılmaktadır.

Eski Adana Emniyet İbrahim Bey: Bu kişi de Gilodo'yu fabrikada sık sık ziyaret ederdi. İbrahim Bey'in özel veya resmî bir otomobili vardı. Mektupçu Bey'le her zaman gezinti yaparlardı. Tam fabrikanın önünden geçtikleri sırada benzinleri tükenirdi. Gilodo Fabrikası'ndan yedekli (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:126)olarak iki teneke benzin alırlardı. Böylece alınan benzinlerin toplamı birkaç yüz tenekeyi geçer. Doğal olarak bu da bir rüşvettir. Bu benzin meselesini bekçiler ve ambar memurları da çok iyi bilirler.

Eski Ticaret Bölge Müdürü Mansur Bey: Bu kişi de Adana'daki görevi sırasında Gilodo'yu her konuda korumuş ve Borsa Genel Sekreteri Süleyman Bey kadar bu fabrikanın işlerinden haberdar olmasına rağmen, görevinin gereğini yerine getirmemiş ve Gilodo'nun otomobili ile çoğunlukla gezinti yapmıştır. Bunlar sadece benim gördüklerim ve bildiklerim, benim bilgim dışında olanlar ise buna dâhil değildir.

Sanayi Müfettişi Zeki Bey: Bu kişi ise, Kimyager Herman'ın görev süresi bittiğinden dolayı, Bakanlık tarafından bu fabrikada çalıştırılmaması ısrarla istenmiş olmasına rağmen, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda⁹ yer alan özel bir hükümden yararlanarak resmî olarak müdür, gerçekte ise uzman kimyager olarak çalışmasına yardım etmiştir.

Öyle ki bir gün fabrikanın bir işi için Gilodo'dan para istediğini, fabrika muhasebecisi Necmettin Bey bana söylemişti. Zeki Bey'in evinin onarımında fabrika marangozu, fabrika adına günlerce çalışmıştır.

Emin Bey: Bu kişi Adana'ya Gilodo ile birlikte gelmiştir. Gilodo ve Emin ismi altında bir firma kurarak ticarete başlamışlardır. Fabrika yapılırken Emin Bey fabrika müdürü olarak gösterilmiştir. Emin Bey'in müdürlüğü döneminde fabrikada ancak, yılda birkaç hafta bulunur diğer zamanlarını Ankara veya İstanbul'da geçirirdi. Fabrikanın en zor ve sıkıntılı işlerini, yakın arkadaşı olan Milletvekili Mükerrerem Bey¹⁰ aracılığı ile yaptırırdı.

1927 yılında Emin Bey'in işine son verilmiş ve Gilodo ile araları açılmış ise de Avukat Nazif Bey onları barıştırmıştır. Emin Bey'in yaklaşık bir yıl önceki Adana'yı ziyaretlerinde, Gilodo tarafından çok güzel bir şekilde karşılanmıştır. 1928 yılında bu kişinin Doğu'daki Kars'ta fabrikacılık yaptığı bilinmektedir. Bu dönemlerde de İstanbul'da da Gilodo'nun çok güvendiği adamlarından (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:125) Helmer ve Çarniyak ile ortak bir büro işletiyorlardı. Öğrendiğime göre, bu büroya Mükerrerem Bey de ortakmış.

Emin Bey'in buradaki bir akrabasından öğrendiğime göre,1933 yılı ortalarında büyük bir iş yapmak için Yugoslavya'ya gitmiş ve şu anda ise İstanbul'da bir maden cilâsı (Kaol) fabrikasının

⁹ İttihat ve Terakki döneminde yasalaştırılan ve geçerliliği 1928 yılında sona erecek olan "Teşviki Sanayi Kanun-ı Muvakkatı" gözden geçirilip, günün koşullarına göre yeniden hazırlanarak 28 Mayıs 1927 tarihinde tekrar yürürlüğe konulmuştur. Yenilenen Sanayi Teşvik Kanunu, Cumhuriyet Türkiye'si'nin sanayi teşvik anlamındaki ilk yasasıdır. Bundan çok sayıda firma yararlanmıştır. Teşvik yasasıyla; yatırımcıya 10 hektara kadar arazi bağışı yapılabilmekte, kolay arazi temin edilebilme, kazanç, gümrük vergileri ve harçlarda muafiyet tanınmaktadır. Ayrıca yatırımcıların bir takım giderlerinde indirim yapılmakta ve prim ödeme desteği sağlanmaktadır. Bu teşviklerden yararlanacak kuruluşlar da belirli kurallara göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra 8 Haziran 1929 tarihinde "Sanayi Koruma Kanunu" çıkarılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Hüseyin Yücel; *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2017, s.83.

¹⁰ Isparta Milletvekili Ahmed Mükerrerem Karaağaç (1923-1946). Mecliste II, III, IV, V, VI ve VII. Dönem Milletvekili.

temsilcisiymiş. Zan ve tahminime göre bu Kaol Fabrikası Mersin’de “Elhadeb Ticarethanesi” tarafından temsil edilen “Kolman” isimli İngiliz şirketindedir.

Bunların dışında fabrikayı teftişe gelen bir müfettiş beye de Ankara’dan gelişinde üçer bin liradan 6.000 lira verilmiştir. Bunu da odacısı Hasan’dan öğrendim.

Yine eski Valimiz Mümtaz Bey¹¹ daha Adana’ya gelmeden birkaç gün önce, her çeşitten birer teneke yağla, bir sandık sabun Vali Bey’in evine gönderilmişti. Vali Bey’in daha Adana’ya gelmeden bunların evine gönderilmesi, herhâlde ona vekâlet eden biri tarafından idare edilmiş olsa gerektir.- Bunlar için eminim ki Vali Bey parasını vermiş, fakat Gilodo’ya verilip verilmediği ayrı bir olaydır.-

Yine geçen yılın Kurban Bayramı’nda (Gilodo’nun ayçiçeği ekimine izin almak için Ankara’yı ziyaretinden sonra) Ankara’dan iki mektup gelmiştir. Bunlardan birisi eski harflerle olduğundan, isim ve adresi el ile kapatılarak odacı Hasan’a okutturulmuştur. Yazılan bu mektup “gönderilen şeyin alınıp memnun kalındığı” yönünde imiş.

Gece Yarısı Verilen Üç Bin Lira: Bir gece Gilodo’nun kendisi tutuklanmak üzere iken, ismini benim bilmediğim, önemli bir makam sahibi kişiye, Türk vatandaşı olan ve Adana’nın yerli Araplarından Hamit Şadi isminde bir kişinin aracılığıyla, üç bin lira verip jandarma tarafından tutuklanmaktan son anda kurtulmuştur.

Şunu da eklemeliyim ki ara sıra Ankara’dan fabrikayı denetim veya incelemeye gelen birisi olursa fabrikadaki yabancı memurların hepsi mutfak veya yatak odalarına saklanıp içeriye kilitlenmektedir. Bunların gizlenmesi de dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Gilodo’nun bu türden denetimlerden önce bilgilendirilmesi yapılmaktadır(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:124).

Millî hislerim ile korku duygularım uzun bir süre mücadele etti.-Sonuçta milliyetim galip geldi-Bu durumu size arz etmek için kendimde cesaret buldum. Paşam, saygısızlık yaptığım için affediniz. Bu durumu samimiyetime bağışlayınız.

Paşam uzun bir süredir, yapmış olduğum kısım kısım incelemenin ve kısa görüşlerimin özeti yukarıda arz ettiğim gibidir. Bu iş namuslu ve milliyetperver bir kişiye incelettirilirse gerçekler bütün açıklığı ile ortaya çıkar. Fabrikanın herhâlde, kendisine özel ve gizli dosyaları vardır. Habersiz ve ani bir arama ve soruşturma ile bunlar ortaya çıkartılabilir ümidindeyim.

Benim bu ihbarım: Yalnız yurdumun selâmeti içindir. Ben esaretin acısını çekmiş, feleğin kahrına uğramış, talihsiz biriyim. Belki birçok mevkii sahibi kişiye dil uzattım. Belki, gerçekler bir müddet için gizlenebilir. Bu sebeple acı çekerim, fakat zararı yok. Yurdumun en ufak bir çıkarına bile olsa el uzatanlar kim olursa olsun, Türk olduğum için, onlarla mücadeleyi bir vatan borcu bilirim (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:123).

Gerçekten de bu iki ihbar da içerdiği bilgiler nedeniyle, istihbarat açısından son derece önemlidir. Sanayinin kalkındırılması için elden gelen tüm uğraşların seferber edildiği bir dönemde, fabrikatör sıfatıyla, ülke çıkarlarını ve güvenliğini zora sokan işler yapan bu casusun ve beraberindeki İngiliz gizli servis elemanlarının ortaya çıkartılmasını sağlamıştır.

¹¹ Süleyman Mümtaz. Bu konuda bkz.; <https://www.5ocakgazetesi.com/yazi/adana-valileri>

2. Gilodo Fabrikası'na Yapılan Denetim ve Takip Raporları

Son yapılan bu ihbarla birlikte, Gilodo ve fabrikası hakkında detaylı bir araştırma ve soruşturma başlatılacaktır. Bu araştırmaları beş başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:

- 1- Gilodo'nun Geçmişi ve Faaliyetleri,
- 2- Gilodo Fabrikası'nın Sahibinin Kim olduğu,
- 3- Gilodo Fabrikası'nın Çalışanları ve İrtibatları,
- 4- Gilodo Fabrikasının Gizli Hedefleri ve Casusluk Faaliyetleri.
- 5- İhbarda İsmi Geçen Devlet Görevlilerin Durumu.

2.1. Gilodo'nun Geçmişi ve Faaliyetleri:

Yürütülmekte olan soruşturma kapsamında, ilk başta araştırılan konu Gilodo'nun kendisi olmuştur. Gerek Emniyet Genel Müdürlüğü gerekse Millî Emniyet Hizmetleri (MAH) tarafından, Gilodo'nun geçmişi ve sakladığı sırlarının takibine başlanmıştır.

Kronolojik bir sıra takip ettiğimizde, bu konudaki ilk araştırmanın, Millî Emniyet Hizmeti Riyaseti (MAH) tarafından, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilmiş olan, 24 Ekim 1933 gün ve MAH RS Ş.B.2706 sayılı yazıyla başlatıldığı görülmektedir.

Bu yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: “24 Ekim 1933 tarih Z: 18.10.933 B. 2665.Mütareke sonunda Bakü'de polis müdürlüğü yapan ve bir süre sonra Akhisar'da kaymakamlık görevinde bulunan ve şu anda nerede olduğu bilinmeyen, Kerim Refi Bey ismindeki kişinin, Adana'daki fabrikatör Gilodo hakkında bilgi sahibi olduğu ve Bakü'de polis müdürü iken Gilodo ile çokça uğraştığı bilgisi alındı. Adı geçen kişiden Gilodo'nun Bakü'deki vaziyeti sorularak hizmetinize de bildirilmesini rica ederim”(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:136).

Bu yazıdan sonra, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü tarafından, Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğüne gönderilen, 25 Ekim 1933 tarihli ve 9628 sayılı başka bir yazıda şu ifadeler yer verilmiştir; “Mütareke sonunda, Bakü'de Polis Müdürlüğü yapan ve bir sürede Akhisar'da kaymakamlık yaptığı öğrenilen, Kerim Refi Bey'in şu anda hangi görevde ve nerede olduğu hakkında, bir bilgi varsa tarafımıza bildirilmesini rica ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:137).

Bu iki yazıdan da anlaşılacağı üzere; geçmişte Gilodo'yla çalışmış, onu iyi tanıyan kişilerin bilgisine başvurularak Gilodo'nun geçmişindeki karanlıkta kalan hususların öğrenilmesi ve soruşturmanın bu bilgiler doğrultusunda genişletilmesi istenmektedir.

Bu kapsamda, Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğünden, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne (Emniyet Genel Müdürlüğüne) gönderilen 2 Kasım 1933 gün ve V.İ. U.M. Ş.I. 8990 sayılı cevabi yazıda, şu ifadeler yer verilmiştir: “C.25/10/1933 tarih ve 9628 sayılı yazıya: Eski ve yeni kayıtların incelenmesine rağmen, Mütareke sonlarında, Bakü'de Polis Müdürlüğü ve daha sonra da Akhisar Kaymakamlığında bulunduğu söylenen, Kerim Bey hakkında yapılan araştırmalarda, bu isimde herhangi bir kayda ve bilgiye ulaşılamamıştır.

Ancak, Abdülkerim Refii Bey isminde bir kişi, şu anda Salihli Kazasında kaymakamlık yapmaktadır. Söz konusu kişinin dosyasında, yukarıda arz olunan yerlerde bulunduğu ilişkin bir kayıt yoktur efendim.” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:162).

Bu yazıdan sonra, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü(Emniyet Genel Müdürlüğü) tarafından 27 Aralık 1933 gün ve I.A.11351 sayılı yazı ile Salihli Kaymakamı Abdülkerim Beyefendi'den Gilodo hakkında bilgi talebinde bulunulur. Bu yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: “Adana'da pamuk fabrikası olan Mösyö Gilodo'nun genel durumu hakkında bir bilginiz varsa bildirmenizi rica ederim efendim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:163).

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nün, Salihli Kaymakamı Abdülkerim Beyefendi'ye göndermiş olduğu bu yazıya karşılık olarak 7 Ocak 1934 gün ve 2 sayılı yazıda verilen cevapta,

Abdülkerim Beyefendi Gilodo hakkında bildiklerine ilişkin yazısında şu ifadelere yer vermiştir: 31/12/1933 gün ve I. Şube 11351 sayılı gizli soruşturmaya cevaptır:

1- Gilodo Rus Yahudisidir. Zannedersem, Taşkentlidir. Rus ihtilâlinde, ekonomik olarak zarar görmüş ve Türkiye'ye kaçmıştır. Komünizm aleyhtardır.

2- Adana'da açtığı çiğit yağı fabrikası ile pamuk çekirdeği fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Böylece, ekonomimize hizmet etmiştir. Yıllar geçtikçe, işlerini geliştirmiş ve pamuk ticaretinde bir hayli ilerlemiştir.

3- Geçen seçimlerde, Serbest Fırka'nın Adana'daki çalışmaları sırasında durumun Bolşevik ihtilâlini andırdığını ve buna bir an önce önlem alınması gerektiğini çevresinde bulunan aydınlara anlattığını ve fırkamız (Cumhuriyet Halk Fırkası) lehinde bütün gayretiyle çalıştığını biliyorum.

4- Gilodo saf ve korkak bir kişidir.

5- Gilodo'nun yanında Salomon isminde topal bir kardeşi vardır. Salomon çok tehlikelidir.

6- Gilodo'nun başında bulunduğu şirket İngiliz sermayesi ile çalışmakta ve tüm büro görevlileri de Londra'dan gelmektedir. Bu duruma bakarak şirketin bir gizli servisle ilgili olacağını kabul etmek lazımdır. Dört beş yıl önce, vilayet mektupçusunun çirkin ahlaklı oğlunun yüksek maaşla şirkete alınması da son derece de dikkat çekicidir.

7- Bana öyle geliyor ki Gilodo'nun uyandırmayan kimliği siyasi amaçlar izleyen bir şebekeye perde olarak kullanılmaktadır. Durum böyle iken ben Adana bölgesinde Gilodo ve yakınları ile ilgilenecek herhangi bir sıfat ve görevde olmadığım için burada yazmış olduğum şeyler tamamen benim kişisel görüşlerimdir. Belki yanlış bile olabilir. Bu konuda en doğru bilgileri Adana Valiliklerinde bulunmuş, şu anda Devlet Şûrası Reisi (Danıştay Başkanlığı) Reşat¹² ve Dâhiliye Müsteşarı (İçişleri Müsteşarı) (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:133) Vehbi Beyefendiler gibi yüksek idare amirlerinden edinmek mümkündür. Saygılarımla arz ederim efendim”(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:132).

Salihli Kaymakamı Abdülkerim Beyefendi'nin vermiş olduğu bilgilerle, Gilodo hakkında ihbar mektubunda bulunan bazı konularla örtüşen ifadeler de rastlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bilgi için doğru kişiye müracaat edildiği görülmektedir.

Gilodo'nun geçmişini belirleme amacıyla bu yapılan ilk yazışmalardan sonra, soruşturmanın esasına yönelik araştırmaların derinleştirildiğini, İçişleri Bakanlığı ve diğer ilgili yerler ile sıkça gizli yazışmaların yapıldığı görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda, sıkça ifade edilen sorulardan bir diğeri de bu fabrikanın sahibinin kim olduğu ve sermayesinin kaynağının nereden geldiği konusudur. 1933 yılından başlayarak, 1942 yılına kadar devam eden tüm yazışmalarda ağırlıklı olarak bu konu ele alınmıştır. Çünkü bu fabrikanın İngiliz sermayesi ile kurulduğu ve İngiliz İstihbaratçılarının Adana'daki bir merkezi durumunda olduğu iddiasına cevap verilmek istenmiştir.

¹² Mustafa Reşat Mimaroglu; 1931-1938 yılları arasında Danıştay Başkanlığı yapmıştır. Bu konuda bkz.; www.danistay.gov.tr/kurumsal-15-cumhuriyet-donemi-danistay-baskanlari-1927-.html.

2.2. Gilodo Fabrikası'nın Sahibinin Kim Olduğu:

Gilodo Fabrikası'nın mülkiyeti hakkındaki ilk yazışmanın, 3 Ekim 1934 tarihinde İçişleri Bakanlığıyla, Seyhan Valisi Tevfik Hamdi Efendi¹³ arasında yapıldığı görülmektedir.

Bu yazının içeriği şu şekildedir: “Adana’da (S.R.Gilodo) nebatî yağ ve sabun fabrikası sahibi Rus Yahudilerinden Gilodo ile bu işletmede çalışan bazı kişiler ve kendisine yardım edenlere ilişkin, Adana tüccarlarından Kıbrıslı Ahmet imzasıyla, Başvekil Paşa Hazretlerine yazılan ve Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğinden, Bakanlığa gönderilen ihbarın örneği ekte gönderilmiştir. Bu konuda yapılacak, soruşturmanın sonucunun gönderilmesini rica ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:14).

İçişleri Bakanlığı'nın bu yazısı üzerine; Seyhan Valiliğinin, 21 Ocak 1935gün ve E.M.I.Ş.4295 sayılı yazısında, yapılan soruşturma ile ilgili detaylı bir bilgi verilmiştir. Valilikçe verilen bilgiler, İçişleri Bakanı imzasıyla, özet bir rapor hâlinde ilgili tüm yerlere gönderilmiştir. Bu rapor özeti şu şekildedir: “**Gilodo ve Gilodo İşletmesi hakkında gönderilmiş olan ihbar üzerine yapılan soruşturmada:**

Gilodo: Çarlık Rusyası'ndan firar eden Beyaz Ruslardan ve Yahudi milletindedir. Bolşevikliğin ilanı üzerine İstanbul'a gelmiş, Wrangel Ordusu ile Bolşeviklerin aleyhindeki savaşlarda bulunmuş, Wrangel Ordusunun yenilgisi üzerine¹⁴ tekrar İstanbul'a dönmüştür.

İstanbul'da bulunduğu zamanlar, İngiliz istihbaratının Beyoğlu ve Kadıköy kısımlarını idare ettiği söylenmekte ise de bu durum henüz belgelenecek doğrulanmamıştır.

Gilodo'nun kardeşi Salomon: Yanında Emin ismindeki kişi ile birlikte 1924 yılında Adana'ya gelerek pamukçuluğa başlamışlardır. Bunlardan kısa bir süre sonra da Gilodo Adana'ya gelmiş ve iki yıl sonra fabrikasını kurmuştur. Gilodo Türk vatandaşlığına geçinceye kadar, fabrikanın müdürü olarak Emin Bey gösterilmiştir.

Fabrika: Merkezi Londra'da bulunan, Turkish Trading Companies Limited İşletmesi'nin malıdır. Kurucularının çoğunluğu İngiliz yedek ve emekli subaylardır.

Fabrikada murakıp (denetçi) olarak, muhasebeci sıfatıyla Londra'dan gönderilen ve yedek subay olan bir kişi bulunmaktadır. Hesapları teftiş için her yıl, Türkiye'deki işletmelerini teftişle görevli Russel ve Lorimer isminde müfettiş Adana'ya gelmektedir.

Fabrikanın ilk kuruluşunda, şirketin yönetim kurulu üyelerinden ve sermayedarlarından olan Benson, fabrikanın yapılmasına nezaret etmiştir. Hükûmet tarafından fabrika, Gilodo'nun malı olarak bilindiğinden gelecekte Gilodo'dan fabrika binası için bir kötülük gelmemesini (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:20)sağlamak için binbaşı rütbesinde bulunan Benson'a ipotek edilmiştir.

Fabrikanın kime ait olduğu konusuna gelince:

Bu fabrikanın merkezi Londra'da bulunan, Turkish Trading Companies Limited İşletmesi'dir. Fabrika bu işletmenin malı olup, sermayesinin tamamı bu şirkete aittir. Kurucularının çoğunluğu İngiliz yedek ve emekli subaylardır. Bu nedendir ki fabrikanın ilk kuruluşunda, şirketin yönetim kurulu üyelerinden ve sermayedarlarından olan Benson, Londra'dan gelerek fabrikanın yapılmasına nezaret etmiştir. Fabrika inşaatının bitiminden sonra da yönetimin Gilodo tarafından Benson'a ipotek edilmiştir.

¹³ Tevfik Hamdi Baysal, 18 Eylül 1934 ile 26 Ağustos 1939 tarihleri arasında Seyhan (Adana) Valiliği görevinde bulunmuştur. Bu konuda bkz.;<http://www.adana.gov.tr/>

¹⁴ Wrangel Ordusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Kerime Şahiner, *Wrangel Ordusu'nun İstanbul'a Gelişi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

Ayrıca, fabrikayı ilk kez, “Vaytin” ismindeki bir müfettiş tarafından teftiş edilmiştir. Bu müfettiş, Çukurova pamuklarında hastalık çıkması ve Adana’da pamukçuluğun bitirilmesi için Gilodo ile birlikte çalışmıştır. Fabrika’ya muhasip olarak Londra’dan Makenzi isminde bir İngiliz gönderilmiştir. Bu kişi uzun bir süre çalıştıktan sonra, merkezden geri çağrılarak yerine yine Londra’dan muhasebeci olarak, “Corc Doglas Wallas Hamilton” ile İngilizce haberleşme kısmında şef unvanıyla denetçi olarak çalışan, yine İngiliz kanından bir yedek subay gönderilmiştir. Bu kişiler uzun bir zaman bahsedilen fabrikada çalıştırılmıştır”(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:21).

Gilodo Fabrikası hakkında yürütülmekte olan soruşturmaya ilişkin detaylı rapor Seyhan Valiliği’nin, 13 Şubat 1935 gün ve 386 sayılı gizli yazısı ile İçişleri Bakanlığına arz edilmiştir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:89;90;91;92;93).

Daha sonra, bu rapor doğrultusunda, söz konusu fabrika kurucuları hakkında gönderilmiş olan bilgiler, 17 Nisan 1935 gün ve Özel Kalem 3/112 sayılı yazı ile Başvekil İsmet Paşa’ya arz edilmiştir(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:21).

Yine aynı şekilde, soruşturmada gelinen son durumdan, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği de bilgilendirilmiştir. Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya imzası ile Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği’ne gönderilen, 15 Nisan 1935 tarihli ve 1A.Sayıli yazıda, Gilodo firması hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

“3 Temmuz 1934 gün ve 3-42110 sayılı yazıya cevaptır: Adana’da bulunan Gilodo Fabrikası hakkında Seyhan Valiliğince yapılan soruşturmayı içeren, 13 Şubat 1935 gün ve 386 sayılı yazı örneği ilişik olarak sunulmuştur. İncelemeye devam edilmektedir. Saygılarımla arz ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:102).

İlişikteki soruşturma raporu ise özetle şu bilgileri içermektedir:

1- Adana’da madeni yağ ve sabun çıkaran ve pamuk işleri yapan S.R. Gilodo ismi ile bilinen bir fabrika vardır. Gilodo Çarlık Rusya’sından kaçmış beyaz Ruslardandır. Ve Yahudi soyundandır. Wrangel Ordusu ile İstanbul’a gelmiştir. Mütarekede İngiliz istihbaratının Beyoğlu ve Kadıköy kısımlarını idare ettiği söylenmektedir.

2- Bu kişinin Salomon adlı bir kardeşi de yanındadır. Bu iki kardeş, 1924 senesinde Adana’ya gelerek pamukçuluğa başlamış ve iki yıl sonra da bugünkü muazzam fabrikayı kurmuşlardır. Gilodo sonradan Türk vatandaşlığına geçmiştir.

3- Bu fabrika merkezi Londra’da olan, Turkish Trading Companies Limited İşletmesi’nin malıdır. Kurucularının çoğunluğu İngiliz yedek ve emekli subaylarıdır. Bu fabrikanın denetçisi yedek subay olan İngiltere’den gönderilmiş bir kişidir. Bu kişi aynı zamanda fabrikanın muhasebesini de tutmaktadır.

4- Bu fabrika yönetim kurulu üyesi ve sermayedarlarından olan binbaşı rütbesindeki Benson isimli bir İngiliz’e ipotek edilmiştir. 1927 yılında İngiltere’den İstanbul’a gelmiş ve İstanbul’dan da Adana’ya geçmiş olan Benson’un casus olduğu, Gilodo’nun da bu kişi adına çalıştığı ihbar ve iddia edilmiştir.

5- Bu fabrikayı ilk defa teftişe gelen “Vaytin” isminde bir İngiliz müfettişidir. Bu kişi Türk pamuklarını mahvetmek ve satıştan düşürmek için neler yapılması gerektiğini Gilodo’dan sormuş ve Gilodo’dan öğrendiği bilgiler doğrultusunda, Gilodo Fabrikası adına Sudan’dan hastalıklı pamuk göndermişse de bu pamuklar Mersin Gümrüğünden (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 98;101) çıkarılmayarak geri gönderilmiştir. Fakat yukarıda adı geçen Gilodo, bu pamuklardan birkaç kilosunu gümrükten çaldırarak Adana, Mersin ve Tarsus çiftçilerine numune diyerek dağıtmıştır. Bu nedenle, ertesini yıl bu çevredeki pamuklara hastalık ve bir çeşit kurt bulaşmıştır.

6- Bu fabrikada muhasip olarak İngiliz milletinden Makenzi isimli bir kişi daha görev yapmaktadır. Bu kişinin bütün şüpheli hâl ve hareketleri Hükûmetçe yakından takip edilmekteydi. Bu şahsın takip edildiğini hisseden İngiliz şebekesi 1932 yılında bir soruşturma heyeti göndererek güya zimmetine 10 bin lira para geçirdiği iddiası ile fabrikadan ve dolayısı ile Adana'dan uzaklaştırmışlardır.

7- Bu fabrikada Filistin vatandaşı Pases Herman, İngiliz vatandaşlarından Boğlaf Vallas Hamington, yine İngiliz vatandaşlarından Nicola Çarılşoh ve Litvanya vatandaşlarından Jak Nakos Bernak ve İran vatandaşlarından Madam Mari Güstav olmak üzere beş yabancı vardır. Bunların içinde en çok şüpheli görüleni, Boğlaf Vallas Hamington'dur.

Diğer görevlileri Türk vatandaşı Yahudilerdir. Fabrikada Yahudiler her zaman için Türklere tercih edilmektedir. Bu fabrikada çalışanların ve yüksek para alanların bir kısmı kazanç vergisi ödemedikleri bilgisi de kısmen doğrudur.

8- Adana Mektupçusu Raif'in 8-10 seneden beri mektupçu olarak orada bulunması ve gerek fabrikanın açılması sırasında ve gerekse sonrasında fabrika kurucularında Gilodo ve kardeşi Salomon'a kolaylık gösterdiği, oğullarını bu fabrikada işe yerleştirdiği anlaşılmış ise de şu ana kadar fabrika sahibi Gilodo'dan yüklü miktarda para aldığına ilişkin bir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 97;100)delil elde edilememiştir.

9- Bu fabrikayı teftiş için Ankara'dan gelen görevlilerin fabrikada çalışan yabancı uyruklu vatandaşları görmemesi için sakladıkları ve müfettişlerin de bunları arayıp sormadıkları birçok kez söylenmiş ise de gelip giden bu müfettişlere altı bin lira kadar paranın verildiği tespit edilememiştir.

Bu fabrikada bir de İngilizce haberleşme kısmı vardır ki bunun şefi de İngiltere'den gönderilmiştir. Bu kişi muhasip süsü verilmiş ve şu anda denetçi görevini yürütmekte olan bir İngiliz yedek subayıdır. Bu subayın haberleşmesi ve tutmuş olduğu dosyaları oturduğu odadaki kasada korunmaktadır. Bunun dosyalarının görülmesi ancak, bütün fabrika dosyalarının incelenmesi ile mümkün olabilecektir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 96;99).

İçişleri Bakanlığı tarafından, 16 Nisan 1935 gün ve I.A sayılı yazı ile yapılan soruşturmada, öncelikli olarak İktisat Vekâleti bilgilendirilmiştir. Gilodo Fabrikası'nın genel durumuna ilişkin bilgi özeti gönderilmiştir. Daha sonra da yine, İçişleri Bakanlığının, 17 Nisan 1935 gün ve 3/112 sayılı yazısı ile Maliye, Ziraat ve İktisat Bakanlıkları da Gilodo Fabrikası ile ilgili yürütülen bu gizli soruşturma hakkında bilgilendirilmişlerdir.

Bu bilgilendirme yazısının içeriği şu şekildedir: "Adana'da bulunan Gilodo Fabrikası hakkında, Seyhan Valiliğinden yapılan incelemeyi içeren, 13 Şubat 1935 gün ve 386 sayılı yazı örneği ekte sunulmuştur. İncelemeye devam edildiğini saygılarımla bildiririm.

Maliye, Ziraat ve İktisat Vekâletlerine (Bakanlıklarına) ve C.H.F. Genel Sekreterliği'ne yazılmıştır" (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 104).

Maliye Bakanlığının 27 Nisan 1942 tarih ve 42432/950 sayılı Dahiliye Vekâletine gönderdiği yazısında şu bilgilere yer verilmiştir: "Adana'da bulunan ve Gilodo isminde ülkemize mülteci olarak gelen bir Musevi tarafından idare edilmekte olan, pamuk ve nebati yağlar fabrikasının hesaplarından İstanbul Baş Hesap Uzmanı Rasim Baydar tarafından yapılan inceleme sonucunda, bahsi geçen fabrikanın gerçekte Gilodo'ya ait olmayıp merkezi Londra'da bulunan Turkish Trading Companies Limited Kuruluşu'nun malı olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, şirkete kesilen cezalı 800 bin kûsur liranın tahsilini temin için, fabrika ve müstemilatına ihtiyati haciz konmuştur.

Bunun üzerine, Gilodo tarafından mahkemeye müracaat edilerek, hacizli mala hak sahibi olma iddiası ile bir dava açılmıştır.

Hazine tarafından da karşılık olarak, fabrikanın Gilodo adına mevcut olan kaydının, Turkish Trading Companies Limited Kuruluşu'nun adına düzeltilmesi talebi ile yeni bir dava açmıştır. Şu anda her iki davanın da görülmesine başlanmıştır.

Bu arada, Samoel oğlu Rafael Gilodo'nun; genellikle İngiltere ile olan özellikle de Turkish Trading Companies Limited Kuruluşu'yla ilişkileri çok dikkat çekmektedir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 26). Gerek fabrikanın kuruluşu sırasında ve gerekse sonraki zamanlardaki genel durumu hakkında, emniyet tarafından yapılan araştırmalarda, bu ilişkinin belgelere dayandırılarak, doğrulandığı bildirilmiştir.

Devam eden davalarda, hazine iddialarının güçlendirilmesine yarayacak böyle bir incelemenin yapılıp yapılmadığının ve yapılmış ise sonuç bulup bulmadığının, elde edilen bilgi ve delillerin içeriğinin tüm detaylarıyla birlikte gönderilmesini arz ederim" (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 25).

Bu yazıya karşılık olarak, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü (Emniyet Genel Müdürlüğü) tarafından 18 Mayıs 1942 gün ve Ş.B.I.18864 sayılı yazı ile Maliye Vekâletine Gilodo Fabrikası ile ilgili yürütülen soruşturmasında şu ana kadar olan kısa geçmiş bilgisi verilmiştir.

Bu yazının içeriği şu şekildedir: "27 Nisan 1942 gün ve Hukuk Müşavirliği 940/42432 sayılı yazıya karşılıktır.

I- Adana'da bulunan ve Gilodo tarafından idare edilen fabrika hakkında, ilimizce tespit edilen tüm bilgiler, özel kalem 17 Nisan 1935 gün ve 3/113 sayılı yazımızla arz edilmiştir.

Bu sefer bir örneği de ekte sunulan ve Seyhan Valiliği'nden verilmiş olan bu bilginin beşinci paragrafında:

"Fabrika, merkezi Londra'da bulunan Turkish Trading Companies Limited Şirketini'nin malıdır."

Yine Seyhan Valiliğinin 24 Eylül 1933 gün ve 1940 sayılı yazısının bir kısmında:

"Beşte dört sermayesi İngilizlerin olan Adana'daki Gilodo Fabrikası" denilmektedir.

Ayrıca Millî Emniyet Hizmeti Reisliği'nin dosyamızda saklı olan 9 Ekim 1933 gün ve 2595 sayılı yazısının bir yerinde ...Fabrika kendi ismini taşımakla birlikte sermayesinin tamamının İngilizlerin elinde olduğu, her yıl fabrikanın teftişinin İngiltere'den gelen müfettişler tarafından yapıldığı ve Gilodo'nun fabrikanın müdürü durumunda olduğu bildirilmiştir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 28)

Halen, Giresun'un Alacura Kazası Kaymakamı olan ve mütareke sonunda Bakü'de polis müdürlüğü yapan, Gilodo'yu o zamandan beri tanıdığı anlaşılan Refi Kerim'in dosyasında bulunan 4 Ocak 1934 tarihli mektubunun altıncı maddesinde: Gilodo'nun başında bulunduğu şirket, İngiliz sermayesi ile çalışmaktadır. Büro çalışanları da Londra'dan görevlendirilmektedir" denilmektedir.

II- Bütün bu bilgilerin kaynağı hakkında dosyamızda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu konuda daha fazla ve detaylı açıklama almak için, Hazineyi temsilen bir avukatın Seyhan Valiliği ile görüşmesinin uygun olacağı, ayrıca gerekirse Millî Emniyet Hizmeti Reisliğinden, adı geçen Kaymakam Refi Kerim'den bilgi istenilmesini, saygılarımla arz ederim" (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 27).

Bütün bu yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, Adana'da kurulan Gilodo nebati yağ ve sabun fabrikası İngilizlerin parası ile kurulmuş bir işletmedir. Bu işletmenin sahibi gibi görünen Gilodo ise, İngilizlerin gizli emellerine hizmet eden, bir ajandır.

İşte bu ihbar mektubuna kadar, Adana'da kurmuş olduğu kirli çıkar ilişkileri sayesinde durumunu gizlemiştir. Bu kişilerin yardımları ile kısa sürede çok büyük bir işletme hâline gelmiştir.

2.3. Gilodo Fabrikası'nın Çalışanları ve İrtibatları:

Bu yazılarından sonra İçişleri Bakanlığı'nın 18 Nisan 1935 gün ve 3484 sayılı yazısı ile Seyhan Valiliğine, Gilodo Fabrikası çalışanlarının şüpheli hareketlerinin takibi görevi verilmiştir. Bu yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Gilodo Fabrikası ile bu fabrikada çalışan kuşkulu (şüpheli)yabancılarla bazı memurların ilişki ve irtibat hâlinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu fabrikanın bir yabancı istihbarat yuvası olduğu da bilginiz dâhilindedir. Bu nedenle, fabrikada çalışanların durumlarındaki değişikliklerin ve bu kişilerle şüpheli temasları olan memurların tespitine devam edilerek sonucunun bildirilmesi rica olunur” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 106).

Dâhiliye Vekâletinden (İçişleri Bakanlığında) İktisat Vekâletine (Ticaret Bakanlığına) Gilodo hakkında gönderilen bir yazıda şu ifadelere yer verilmiştir: “1/5/1935 gün ve 999 sayılı yazıya cevaptır:

“**Gilodo**” ve Kardeşi “**Salomon**”un taşıdıkları firmanın kudret ve emniyeti bu adamların memleketimizin siyasi emniyetini bozmayacakları hakkında bize bir teminat vermez. Ülkemize faydalı olacak ve aynı zamanda da ülkemizin siyasi güvenliğini bozmayacak ticari işletmelerimizin serbestçe ve Cumhuriyet Kanunları esaslarına uygun bir şekilde çalışmaları Bakanlığımızca da istenilen bir durumdur.

Gilodo firması hakkındaki ihbar büyük Fırkamızdan bildirilmiş ve Seyhan Valiliği'nce de çok ayrıntılı bir şekilde sorgulanmıştır.

Yazılarının birinci maddesinde Gilodo ve kendisi ile birlikte çalışan “**yabancıların**”, “**güvenlik**” açısından durumlarının Bakanlıklarınca bilinmediği hususu bildirildiği hâlde, aynı yazının 4. maddesinde bu firmanın “**ülke güvenliği**” aleyhinde çalışmayacağı garanti edilmek gibi gereksiz açıklamalar yapılmaktadır.

Bu firma hakkındaki gerçeği aydınlatmak için, yapılan gizli soruşturmayı Bakanlığınıza da bildirmiştik (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 5).

Ortada haysiyet ve hürriyeti sınırlanan hiçbir kişi yoktur. Bakanlığımızca görülen lüzum üzerine yapılmakta olan gizli bir soruşturma vardır.

Cumhuriyet polisinin görevini çok iyi bir şekilde yaptığını bildirir ve firma hakkındaki soruşturmaya büyük bir gizlilik içinde devam edileceğini bilgilerinize saygılarımla arz ederim” (28.6.1935) (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 4).

Bu kapsamda; Ankara Valiliğinden, Dahiliye Vekâletine (İçişleri Bakanlığında) gönderilmiş olan 29 Mart 1937 gün ve E.İ.U.M.Ş.I 3422 sayılı yazıda şu ifadelere yer verilmiştir; “23 Mart 1937 gün ve E.İ.U.M.Ş.I 2746/5655 sayılı yazıya cevaptır.

Casusluktan işkilli (şüpheli) Beyaz Ruslardan fabrikatör Rafael Samoel Gilodo hakkında istenilen bilgilerin 18 Mart 1937 tarih ve 2954 sayılı yazımızla bildirildiğini arz ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 10).

Ankara Valiliğinin göndermiş olduğu bu yazıya ek olarak verilen, Gilodo hakkında olarak toplanmış bilgiler şu şekildedir: “Rus Yahudisi Gilodo Wrangel Ordusu döküntüleri ile İstanbul'a gelmiştir. Mütarekede, bunun İngiliz istihbaratının Beyoğlu ve Kadıköy kısımlarını idare ettiği duyulmuştur. Kardeşi Salomon ile 1924 yılında Adana'ya gelerek Türk vatandaşlığına geçmiştir. Adana'da pamukçuluğa başlamış ve iki yıl içinde bugünkü geniş fabrikayı kurmuşlardır.

Bu fabrika merkezi Londra olan, Turkish Trading Companies Limited Kuruluşu'nun malıdır. Kurucularının çoğunluğu İngiliz yedek subay ve emekli subaylardır. Sermayenin çoğunluğu, sermayedarlardan binbaşı rütbeli “**Benson**” isminde bir İngiliz'e “**ipotek**” edilmiştir.

Yine İngiltere’den gönderilen bir İngiliz yedek subayı fabrikanın murakıp ve muhasipliğini, yine aynı kişi İngilizce haberleşme biriminin şefliğini de yapmaktadır. Benson’un casus olduğu ve Gilodo’nun bunun hesabına çalıştığı duyulmuştur.

Fabrikayı ilk defa teftişe gelen, İngiliz müfettişi “**Vaytin**” Türk pamuklarını imha ve satıştan düşürmek için neler yapılması gerektiğini Gilodo’dan sorup öğrendikten sonra Sudan’dan fabrika adına hastalıklı pamuk getirtmişse de bunlar Mersin Gümrüğünden çıkartılmadığı için geri gönderilmiştir. Gilodo, bu pamuklardan birkaç kilosunu gümrükten çalarak Adana, Mersin, Tarsus çiftçilerine numune diye dağıtmış ve bir sonraki yılda bu çevredeki yetişmiş olan pamuklarda hastalık belirmiş ve bir çeşit kurt görülmüştür.

Fabrika muhasibi “**Makenzen**” isimli İngiliz’in şüpheli durumunu izlediğimizi hissederek İngiliz şebekesi, 1932 yılında bir inceleme heyeti göndererek Makenzen’in güya on bin lira açığı olduğunu söyleyerek onu zimmetine para geçirmekle suçlamasıyla fabrikadan ve dolayısıyla Adana’dan (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:110;112)uzaklaştırmışlardır.

Fabrikada yabancı olarak İngiliz vatandaşı “**Boglaf Vallas Hamington**”, “**Nikola Carilaşoh**” ve Filistin vatandaşı “**Pasen Herman**” ve Litvanya vatandaşı “**Ja Makos Bernak**” ve İran Vatandaşı “**Madam Mari Güstav**” bulunup, **diğer görevlileri de daima Türklere tercih edilen “Türk vatandaşı Yahudilerdendir”**. Bu fabrikada çalışanların ve yüksek para alanların bir kısmının kazanç vergisi ödememiş oldukları anlaşılmıştır.

Sekiz-on yıldır, Adana’da Mektupçu (Yazı İşleri Müdürü)bulunan Bay Raif’in fabrika açılırken ve sonradan fabrika ve kurucularına Gilodo ve kardeşi Salomon’a çok yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Bu hizmetlerin karşılığı olarak da oğullarını fabrikada çalıştırdığı anlaşılmıştır. Yine, Mektupçu Raif’in Gilodo’dan değişik zamanlarda para aldığı hakkında herhangi bir delile rastlanmamıştır.

Fabrikadaki yabancıların Ankara’dan teftişe gelen memurlara görünmemek için saklandıkları ve müfettişlerin de bunları arayıp sormadığı şayi olmuşsa da bu müfettişlere altı bin lira verildiği konusu tespit edilememiştir” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:109;111).

2.4. Gilodo Fabrikası’nın Gizli Hedefleri ve Casusluk Faaliyetleri:

5 Eylül 1933 tarihinde, Nişantaşı’ndan, H. Hilmi İmzası ile Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilen ihbarda, bir kötülük yuvası olarak nitelendirdikleri, Gilodo Fabrikası’nın, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı istihbarat servisinin bir şebekesi olduğu bildirilmiştir.

Bu ihbar üzerine Dahiliye Vekâleti tarafından, Seyhan Valiliği’ne gönderilmiş olan 12 Eylül 1933 gün ve 8626 sayılı yazı ile bu konunun araştırılması istenecektir. Bu yazıda, şu ifadeler yer verilmiştir: “İlinizde bulunan, S.R. Gilodo İşletmesinin İstihbarat servisinin memleketimiz içinde çalışan bir şubesi olduğu bilgisi alınmıştır.

Bu işletme hakkında çok dikkatli bir şekilde inceleme yapılarak bu bilginin doğruluk derecesinin araştırılmasını ve sonucun bildirilmesini rica ederim efendim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:139).

Bu yazıya cevaben Seyhan Valiliğinden 24 Eylül 1933 gün ve Emniyet 1940 sayı ile Dâhiliye Vekâletine gönderilmiş olan karşılıklıta şu ifadeler yer verilmiştir: “16/9/1933 tarih ve Emniyet Ş.I.8626 sayılı soruşturmalarına cevaptır: Rafael Gilodo aslen Türkistanlı Rus Yahudilerindendir.

Çarlık zamanında Taşkent’te pamuk ticareti yaparken Rus ihtilali üzerine Türkiye’ye kaçarak beşte dört sermayesi İngilizlerin olan, Adana’daki Gilodo Fabrikası’nı kurarak müdürlüğünü üstlenmiştir. Kardeşi Salomon da fabrikada ve dışında ticaretle uğraşmaktadır.

Daha sonra Türk vatandaşlığına geçen Rafael Gilodo, söz konusu fabrikada, pamuk çekirdeğinden yağ üretmekte, sabun imal etmekte ve her çeşit pamuk işiyle uğraşmaktadır. Sermayesinin büyük çoğunluğu İngilizlerindir.

Fabrikanın muhasibi olan şüpheli şahıslardan ilimizin (1) numaralı fişine kayıtlı olan Makenzen isimindeki İngiliz, geçen yıl ülkesine gitmiş, yerine bir başka İngiliz gelmiştir.

İlimiz kolluk güçlerince, bu işletme uzun zamandır gözetim altında tutulmasına rağmen, mevcut olan şüpheyi ve Entelijans servisin bir şubesi olduğunu gösteren doğrulayıcı bir delil ve ipucu elde edilememiştir. Söz konusu işletme, polislin gizli takibi ve sıkı kontrolü altındadır efendim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:140).

Bunun üzerine, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü tarafından, 4 Ekim 1933 gün ve Ş.I.B. 9069 sayılı yazı ile Millî Emniyet Hizmetleri MAH/MEH Reisliğinden Gilodo Fabrikası'nın İngiliz istihbaratına hizmet edip etmediğinin araştırılması istenmiştir.

Bu yazıda şu ifadeler yer verilmiştir; “Rus mültecilerinden olup, yedi yıl önce Adana'da yerleştirilen ve daha sonrasında da Türk vatandaşlığına geçen, Rafael Gilodo tarafından kurulmuş olan pamuk fabrikasının, dörtte üç hissesinin İngilizlere ait olduğu gibi söz konusu fabrikanın, İngiliz istihbaratının bir şebekesi olduğu söylenmektedir. Bu işletme hakkında başkanlığımızca bilinen veya elde edilecek bilgilerin tarafımıza gönderilmesini rica ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No: 141).

Millî Emniyet Hizmetleri MAH/MEH Reisliği tarafından, 9 Ekim 1933 gün ve 2595 sayılı Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilmiş olan cevap yazısında şu ifadeler yer verilmiştir; “4.10.1933 Ş.I.B.9069 sayılı yazıya cevaptır. Adana'da Gilodo Fabrikası sahibi, Rafael Gilodo hakkında mevcut bilgiler aşağıda yazıldığı gibidir Efendim.

Rusya'dan Wrangel Ordusu ile gelen ve bu Orduda subay olan Gilodo, Mütareke sırasında İstanbul'da İngilizlere hizmet etmiştir.

1924 yılında İstanbul'dan Emin Bey isimindeki bir kişinin eşliğinde, kardeşi Salomon ile birlikte Adana'ya gelmiş ve bir yıl pamuk ticareti yapmıştır. Adana'ya gelişinden bir yıl sonra İngiltere'den getirttiği makinelerle, şu anda kendi ismini taşıyan Gilodo Fabrikasını kurmuştur. Kendisi Türk vatandaşlığına geçinceye kadar, bu fabrikanın müdürlüğünü Emin Bey yapmıştır.

Fabrika kendi ismini taşımakla birlikte, sermayesinin tamamı İngilizlerin elindedir. Her yıl, İngiltere'den gönderilen müfettişler tarafından fabrikanın denetimi yapılmaktadır. Gilodo fabrikada müdür durumundadır.

Kendisi ve kardeşi Buhara şivesiyle Türkçe konuşmaktadır. Gayet güler yüzlü ve herkese iyilik eder, hoş görülü bir insan olarak bilinen, bu şahıs Adana'nın tüm üst düzey devlet bürokrasisi ile ilişkisi olup hürmet ve saygı görmektedir.

Gilodo Fabrikası'nın bir İngiliz (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:145) istihbarat yuvası olduğu ve askerî, siyasi, iktisadi casusluk yaptığı konusundaki şüphe yıllardır devam etmekte ise de bu konuda henüz doğrulayıcı bir delil ve belgeye ulaşmak mümkün olmamıştır”(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:144).

Bu cevap üzerine, takip ve kontrolün yapıldığı ana merkezin Seyhan Valiliği olması sebebiyle, Dâhiliye Vekâletinden, 15 Ekim 1933gün ve 9435 sayılı Seyhan Valiliğine gönderilmiş olan bir yazıda, Gilodo Fabrikası çalışanlarının casusluklarını ispat edebilecek tüm hâl ve hareketlerinin izlenmesi emredilmiştir. Yazının içeriği şu şekildedir:

“ 24/9/1933 tarih ve 1940 sayılı yazıya cevaptır.

İlinizde bulunan Gilodo Fabrikası'nın; İngiliz sermayesiyle kurulmuş, İngilizlerin denetim ve kontrolünde bir işletme olduğu, şu anda da müdürlük görevini yürütmekte olan Gilodo'nun daMütareke yıllarında, İngilizlerle birlikte çalışmış bir İngiliz ajanı olduğu anlaşılmıştır.

Dolayısıyla: fabrikada çalışmakta olan tüm görevlilerin ve işçilerin yapacakları hareket ve faaliyetlerinin izlenmesi, fabrika dışındaki seyahat ve temaslarının sürekli denetim ve kontrol altında tutulması, casusluklarını ispat edebilecek, durum ve davranışlarının toplanmasına çalışarak şüphe çekici durumlarından, peyderpey bilgi verilmesini önemle rica ederim” (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:146).

Konunun çok önemli olmasından dolayı ilgili bütün kurumlar birbirleri ile sürekli bir iletişim hâlinde ve bir bütün olarak takip ve araştırmayı sürdürmüşlerdir. Edinilen tüm yeni bilgiler de ivedilikle istihbarat paylaşımında olan makamlara arz edilmiştir.

Bu durumun güzel bir örneğine, Millî Emniyet Hizmetleri MAH/MEH Reisliği tarafından, 18 Ekim 1933 gün ve 2665 sayı ile Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilmiş olan bir yazıda rastlanmaktadır. Bu yazının içeriği şu şekildedir: “ 9.10.1933 B.2594 sayılı yazıya cevaptır.

1- Adana’da Gilodo ve işletmesi hakkında alınan yeni bir bilgiyi, 2 ve 3. Madde ile arz ederim efendim.

2- Başta Gilodo olmak üzere işletmenin, aynı zamanda Yahudi işleri ile ilgili olduğu öğrenilmiştir.

Gilodo’nun Siyonist üyesi olduğu ve Filistin’e gidecek Alman Yahudilerine her konuda yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

Dört beş ay önce ellerinde muntazam pasaport olduğu hâlde, Adana’ya gelen ve Gilodo işletmesi ile görüşükten sonra İskenderun’a giden beş Alman Yahudisinden biri, İskenderun’da pasaportunu zayi ettiği için tutuklanmış ve talebi üzerine, Türkiye’ye iade edilerek Adana’ya gelmiştir.

İfadesinde: Alman Yahudisi olduğunu, Almanya’da Yahudilere yapılan baskıdan dolayı Filistin’e gitmek için arkadaşları ile birlikte yola çıktıklarını, Adana yolu ile İskenderun’a gittiğini, pasaportunu kaybedince tutuklandığını, parası olmadığı için Adana’da bulunan Siyonist Cemiyeti reislerinden Gilodo’dan yardım görmek üzere Türkiye’ye iade edilmesini rica ettiğini söylemiştir.

Alman Yahudisinin bu ifadesi, Gilodo’nun ve doğal olarak da işletmesinin Siyonist işleri ile (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:148) ilgili olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

Gilodo’nun son zamanlarda, ülkemizdeki Yahudileri de korumaya başlamıştır. İşletmesinde, Türklere iş olmadığından bahsetmesine rağmen, kapatılan demiryolu kumpanyasından açıkta kalan Yahudileri fabrikasında işe almıştır.

Bu fabrikada çalışan Türk görevliler: Gilodo’nun; özellikle, Yahudilerin Almanya’dan uzaklaştırılmalarından sonra, Yahudileri korumaya başladığını, işletmedeki Türk çalışanlara çok az maaş verdiği, askerlik hizmetleri sırasında ise bu parayı ödemediği, buna karşılık işe aldığı Yahudilerin bol maaşla çalıştığı, Adana Hastanesinde askerliklerini yaparken de maaşlarının tamamının ödendiği, burada çalışan Türk görevlileri de çeşitli bahanelerle dışarı atarak onların yerine Yahudileri yerleştirdiği söylemişlerdir.

3- Gilodo’nun ve Gilodo işletmesinin Filistin Siyonist merkeziyle ve Filistin’deki İngiliz istihbaratıyla irtibatla olduğu yönünde çok güçlü şüpheler bulunmaktadır.

Makenzi; Adana’daki görevinden uzaklaştırınca, önce Filistin’e gitmiş ve oradan döndükten sonra görevinden ayrılarak İstanbul yolu ile Londra’ya gitmiştir.

Yerine gelen Corc Doglas’ın da Filistin’e giderek bir ay kaldıktan sonra Adana’ya geldiği bilinmektedir”(EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:147).

Bu yeni bilgilerden sonra, Dâhiliye Vekâletinin, 28 Ekim 1933 gün ve 9681 sayılı yazısıyla Seyhan Valiliğinden, Gilodo’nun Siyonizm faaliyetlerinin ve Filistin’deki İngiliz istihbaratı ile olan ilişkisinin araştırılması emredilmiştir.

Bu yazıda şu ifadelere yer verilmiştir: “5/10/1933 tarihli ve 2014 sayılı yazıya cevaptır.

İlinizde bulunan Gilodo Pamuk Fabrikası'nın, Siyonizm faaliyetlerinde de bulunduğu ve bu nedenle Filistin'deki İngiliz istihbaratı ile ilişkili olduğu bilgisi alınmıştır.

Mösyö Gilodo'nun Siyonist üyesi olduğu ve bu işletmenin de Yahudilik olaylarına ve özellikle de Alman Yahudilerinin, uzaklaştırılmaları nedeniyle, onlara kolaylık göstermek, yardım etmek, Adana yolu ile Filistin'e gitmelerini sağlamak ve iş bulma konusunda çok yakın bir ilgi gösterdiği tespit edilmiştir.

İlinizdeki, Siyonist Cemiyeti Reislerinden olan Gilodo'nun son zamanlarda, ülkemizdeki Yahudileri de himaye ettiği anlaşılmıştır. İşletmesinde, Türklere iş olmadığından bahsetmesine rağmen, kapatılan demiryolu kumpanyasından açığa kalan Yahudileri fabrikasına almıştır.

Yahudilerin Almanya'dan uzaklaştırılmalarından sonra son derece yakın ve sıcak bir ilgi gösterilerek Türk görevlileri de çeşitli bahanelerle, dışarı atarak (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:135) onların yerine Yahudileri yerleştiği, mevcut Türk görevlilere de çok az maaş verdiği, askerlik hizmetleri sırasında ise bu parayı ödemediği, buna karşılık işe aldığı Yahudilerin bol maaşla çalıştığı, askere gittiklerinde de maaşlarının ödendiği anlaşılmıştır.

Filistin Siyonist merkeziyle ve Filistin'deki İngiliz istihbaratıyla irtibatla bulunan Gilodo'nun verilen bu bilgiler çerçevesinde, soruşturulması ve durumun acele bildirilmesini rica ederim" (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:134).

Bu yazıya cevaben Seyhan Valiliğinden 7 Kasım 1933 gün ve Emniyet Siyasî Ş. 2245 sayı ile Dâhiliye Vekâletine gönderilen cevapta, şu ifadeler yer verilmiştir: "28/10/1933 tarih ve Emniyet Ş.I.9681 sayılı soruşturmalarına cevaptır:

Gilodo'nun kendisi Musevi olması nedeniyle, fabrikasında çalıştırdığı kişilerde daha çok Musevileri tercih ettiği, onları istihdam ettiği bilgisi doğrudur.

24/9/1933 tarih ve Emniyet 1940 numaralı soruşturma sonucunda da arz edildiği gibi Valilikçe bu durumu mümkün olduğunca sınırlamaya büyük bir önem verildiğini arz ederim efendim" (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:161).

İhbarın buraya kadar olan kısımlarını ve yapılan takiplerde alınan ifadeler ve tutulan raporları değerlendirdiğimizde;

1- Yapılan bu ihbarın, önemli bölümlerinin gerçekleşmemiş ve muhbire bu sözleri söyleyenler, böyle bir şeyden haberleri olmadığını iddia etmişlerdir.

2- Gilodo Fabrikası'nda çalışanların yukarıdaki maddelerde ayrıntılarıyla verilen kısımları birçok yönden kuşkulu durumlar içermektedir. Bu kuşkulu durum çok açık bir şekilde görülebilmektedir.

3- Gilodo Fabrikası'nda "İngilizce haberleşme" kısmında bulunan ve İngiltere'den gönderilen muhasebeci ve kontrolör durumundaki kişinin birtakım şüpheli davranışları hissedilmiştir. Emniyet tarafından bu kişinin faaliyetlerinin takip edildiği anlaşılınca 1932 yılı sonuna doğru, fabrikayı teftişe gelen heyet tarafından, zimmetine 10 bin lira geçirdiği gerekçesiyle ülkesine geri çekilmiştir.

Makenzi'nin İngiltere'ye çekilmesinde gerekçe olarak gösterilen, bu 10 bin liranın, zimmete geçirilmiş bir para olmasından daha çok, hesabı gösterilemeyecek, casusluk işlerinde kullanılmış bir para olması daha kuvvetli ihtimaldir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:19)

Böylece, zekice bir taktikle, bölgede izlemiş oldukları gizli siyasi emellerinin¹⁵, polis ve maliye tarafından yapılacak bir araştırma sonucunda açığa çıkmasının önüne geçmişlerdir. Tıpkı bölgedeki siyasi emellerini perdelemeye Gilodo'nun ticarî kimliğini öne çıkardıkları gibi bu olayda da dikkatleri başka yöne çekmeye çalışmışlardır.

¹⁵ İngiliz İstihbaratının çalışma tarzı ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Bora İyiat; *20.Yüzyıl Başında İngiltere'nin Orta Doğu'daki İstihbarat Faaliyetleri, İngiliz Ajanlar*, Kripto Yayıncılık, Ankara, 2019.

4-Adana'ya ayçiçeği ekimi, Gilodo tarafından sokulmuştur. Bunun gerekçesi pamuğun iyi para kazandırılmaması ve uzun bir süre pamuksuzluktan fabrikasını atıl kapasiteden kurtarmak için hammadde sağlaması gösterilmişse de gerçekte bunun Adana pamukçuluğunu öldürmek için İngilizlerin kurguladığı ekonomik bir politika olduğundan hiçbir şekilde kuşku duyulmamalıdır.

5- Ayçiçeği ekiminden iyi sonuçlar alınmadığı için, Adana çiftçileri çok fazla ilgi göstermemiştir. Bu nedenle, Gilodo ve hizmet ettiği İngilizler bu stratejik arzularını gerçekleştirememişlerdir.

2.5. İhbarda İsmi Geçen Bazı Devlet Görevlilerinin Durumu:

Gilodo Fabrikası'nın bu gizli çalışmaları sırasında yakınlık gördüğü ve çıkar ilişkisi içinde bulunduğu devlet görevlileri ve bunların aldığı söylenen paralar konusu sadece söylentide kalmıştır. Bu durumu ispat edebilecek herhangi bir delil ve belgeye rastlanmamıştır. Ayrıca bu konularda bilgi verdiği söylenen kişiler de bu iddiaları kabul etmeyerek konu hakkında herhangi bir bilgilerinin olmadığını iddia etmişlerdir.

Kimlere özel durumlarda para verdiğini tespit etmek çok güçtür. Özel durumlarda verilen bu paraları, Gilodo'nun fabrika muhasebesinden kendi adına, bir senet karşılığında aldığı tespit edilmiştir. Fabrikadan herhangi bir devlet görevlisine verilmiş olan paraya ilişkin olarak defterlerde kayıtlı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:15).Ancak Gilodo'nun kendi adına aldığı bu paralardan özel durumlar için ödemelerin yapıldığı daha akla yakın görünmektedir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:16).

Yazı İşleri Müdürü Raif'in Gilodo ile fazlaca yakın ilişkide bulunması, oğullarını bu fabrikada yerleştirmesi dışında dikkate değer bir bilgiye ulaşılmamıştır. Gilodo'nun, çok uzun bir süredir, Yazı İşleri Müdürü'nün birtakım ihtiyaçlarını karşılaması, dikkatli bakan gözlerden kaçmayacak şeylerden görünüyorsa da bu çıkar ilişkisinin iddia edildiği gibi gizli bir çalışmaya yönelik olmadığı değerlendirilmiştir.

Bu ilişkinin bu denli ciddi boyutlara ulaşmadığı, Yazı İşleri Müdürü'nün, fabrikanın ilk kuruluş zamanlarında, bir takım sorunlu işlerde sağladığı kolaylıklar ve izlenmesi gereken yolları göstermiş olmasından ileriye gitmemektedir. Ancak bu işler karşılığında kendisine herhangi bir rüşvet verildiği hakkında ortalıkta dolaşan bu söylentileri ispatlayacak herhangi bir delile rastlanmamıştır.

Gilodo'nun kardeşi Salomon'un kazancını gizleyerek az vergi ödemesinde Yazı İşleri Müdürü'nün etken olduğu iddiaları sıklıkla dile getirilmişse de bu işin fabrikanın avukatı Nazif Bey tarafından takip edilerek tamamen yasal yollardan ve yürürlükteki kanunların bazı açıklarından istifade edilerek fabrika lehine kazanç vergisi tahakkuk ettirilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Fabrikanın işlemediği dönemlerde diğer görevliler gibi Yazı İşlerinin Müdürü Raif'in de maaş aldığı, müdürün diğer oğlu Salim'in de parasız kaldıkça Gilodo'ya gelip tehdit ederek para aldığı Gilodo'nun bazı yerlere yaptığı şikâyetlerden anlaşılmakta ise de bu tehdidin nedenleri ve Gilodo üzerindeki etki derecesi tespit edilememiştir.

Ancak, raporlardan tespit edildiği kadarıyla, Gilodo'nun işlerinde en çok istifade ettiği destekçisinin Yazı İşleri Müdürü Raif Bey olduğunda hiçbir kuşku yoktur. Yazı İşleri Müdürü Raif Bey tarafından gerçekleştirilen tüm işler de “görevi kötüye kullanma” ve “çıkar temin etme” olarak değerlendirilebilir.

Sanayi Müfettişi Zeki Bey'in fabrikada müdür sıfatıyla İngiliz vatandaşı “Pişah Ermen”in kimyagerlik yaptığını bildiği hâlde, herhangi bir resmî işlem yapmaması dikkat çekmektedir. Bu durum Bakanlığın “emirlerini dikkate almamak” ve “görevi kötüye kullanmak” olarak değerlendirilebilir (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:17).

Raporlara yansıyan diğer bir isim Fabrika Müdürü Emin Bey de dikkat çeken isimlerden birisi olarak görünmektedir. Aslen Bursalı olan bu kişi, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşmüş, Kurtuluş Savaşı'nda ise Askerî Polis (A.P.)Teşkilatında çalışmıştır. Gilodo ile Rusya'dan tanışıyorlarmış. O zamanlar Gilodo Türk vatandaşı olmadığı için Emin Bey fabrikanın müdürlüğünü üstlenmiştir.

Gilodo'nun vatandaşlığa geçmesinden sonra bu görevinden alınmış fakat fabrikanın işlerinin yürütülmesinde kendisine çok yardımları olduğu iddia edilen Mecliste II, III, IV, V, VI ve VII. dönemlerde (1923-1946) Isparta milletvekili olan Ahmed Mükerrerem Karaağaç ile olan ilişkisi kesin olarak tespit edilememiştir.

Bu soruşturmada ismi geçen isimlerden en önemlisi ise eski Adana Polis Müdürü İbrahim Ünal'dır. İstiklal Madalyalı bir polis müdürünün ismin bile böyle bir olayda geçmesi çok üzüntü vericidir. Fabrika'dan benzin alması dışındaki diğer tüm iddialar söylentide kalmış ve Gilodo ile kurduğu çıkar ilişkisi sonucu onun tutuklanmasının önüne geçtiği yönündeki iddiaları, ispat edilecek herhangi bir delile ulaşılamamıştır.

Yine fabrikayı Ankara'dan teftişe gelen müfettişlere 6.000 lira rüşvet ödendiği yolundaki iddialar da söylentiden öteye gitmemiştir. Bu konuda herhangi bir delil ve belgeye ulaşılamamıştır (EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya, Belge No:16).

Son derece önemli bir konuda yürütülen bu gizli soruşturmada, gerek Adana bürokrasisinden, gerekse Meclisten bazı önemli isimlerinin de para alış veriş i iddiasıyla olayla ilişkilendirilmesi, soruşturmanın daha titiz bir şekilde yürütülmesine neden olmuş görünmektedir. Soruşturmanın gidişatından Başvekil İsmet Paşa'nın bilgi sahibi olması, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın ve Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker'in titiz takipleri de çok etkileyici olmuştur. Fabrika sahibi ve çalışanları uzun bir süre takip ve kontrol altında tutularak bozguna faaliyetleri önlenmiştir.

SONUÇ

Tarihin her döneminde kendisine sığınanlara karşı kucak açan ve onlara şefkat sunan Türkiye, Rus ihtilali üzerine Türkiye'ye firar eden, Rus Yahudisi S.Rafael Gilodo'yu da aynı şekilde kabul etmiştir. Zaman içinde kendisine verilen imkânlarla Adana'da ticaret yapıp çok zengin ve hatırlı bir fabrikatör düzeyine ulaşmıştır.

Ancak, Türkiye'ye geldiği ilk dönemden itibaren kendisine yapılan tüm iyilikleri unutup, ülkemizin içinde bulunduğu kötü durumdan istifade ile işgal güçleriyle iş birliği içine girmiş, onlara hizmet etmiştir. Mütareke döneminde İngilizlerin Beyoğlu ve Kadıköy'deki istihbaratını yönetmiştir. Kısacası, kendisine yardım eli uzatan aziz Türk milletine ihanet etmiştir.

Mütareke sonrasında ise sanki hiçbir şey yapmamış gibi İstanbul'dan Adana'ya gelerek yapmış olduğu hainliği ve karanlık işlerini gizlemek istemiştir. Bir süre burada kendi halinde görünerek pamuk ticareti ile meşgul olmuş, sonra da İngiliz sermayesi ile kurduğu fabrikasında tamamen onların çıkarlarına uygun bir şekilde hareket etmiştir.

Yapmış olduğu bütün ticari faaliyetlerini daha önce İngiliz istihbaratında çalışmış ve Yakın Doğu'da bulunmuş, deneyimli ve alanlarında uzman olan İngilizler yönlendirmiştir. Bu süreçte, her ne kadar ülkemizin sanayine hizmet etmiş gibi görünse de vermiş olduğu zarar daha fazladır.

Gilodo ve beraberindeki İngilizlerin, fabrikanın kuruluşundan itibaren, gizlice yürüttükleri politika, Adana'daki pamukçuluğu öldürmeye ve Çukurova'nın verimli pamuk tarlalarını kullanışsız hâle getirmeye yöneliktir. Tamamen düşmanca ve sinsice yürütülen bu çalışmaların arkasında İngiliz aklı ve stratejisi olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki siyasi amaçlarını çok titiz bir şekilde takip eden İngiliz istihbaratının faaliyetlerine, Gilodo'nun "ticari kimliği" perde olarak kullanılmıştır. İngilizlerin çalışmaları bilinmesine ve

kolluk kuvvetlerince denetim ve gözetim altında tutulmasına rağmen, mevcut olan şüpheleri doğrulayan ve güçlendiren bir sonuca ulaşılammıştır.

Gilodo Nebati Yağ ve Sabun Fabrikası'nın kısa sürede büyük bir ticari yapıya ulaşmasındaki en büyük payın o dönemde Adana'da görev yapan ve para ile etki altına alınmış makam sahibi kişilerin olduğunu görülmektedir. Bunların yardım ve desteği ile bir takım usulsüz işlemlerin yapıldığı tespit edilmiştir.

Bütün bu usulsüzlüklerinin dışında, başta Gilodo olmak üzere fabrikanın, Yahudi faaliyetleri ile ilgilendiği, Gilodo'nun Siyonist Cemiyetinin bir üyesi olduğu ve Adana'daki Siyonist Cemiyetinin Reisi sıfatıyla, Filistin'e gidecek Alman Yahudilerine her konuda yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

Bu yönü ile Gilodo'nun ve Gilodo Fabrikası'nın Filistin'deki Siyonist merkezi ile ve Filistin İngiliz istihbaratı ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Çünkü: uzun bir süre fabrikanın muhasebesini yöneten Makenzi Adana'dan ayrıldıktan sonra, önce Filistin'e uğramış, dönüşünde ise İstanbul yolu ile İngiltere'ye gitmiştir.

Onun yerine gelen Corc Duglas da yine önce Filistin'e giderek, orada bir ay süre ile kaldıktan sonra, Adana'ya gelmiştir. Bütün bunlar, Gilodo'nun İngiliz İstihbaratına hizmet eden, ajan olduğu şüphesini kuvvetlendirmektedir.

Bütün bu anlatımlarımızdan sonra bu olayın istihbarat ve casusluk açısından değerlendirilmesi gerekirse;

İstihbarat servisleri tarafından yöneltilen gizli savaşın hiçbir zaman ateşkes veya barış dönemi yoktur. Bu savaşlar, aralıksızdır ve sonsuza kadar da bu şekilde devam ettirilecektir. Bu sebeple, gelecekteki olası düşmanlarla, sürekli bir mücadele içinde olacak olan İstihbarat Teşkilatımızın kritik önemi ve konumu, devlet kurumları ve milletimiz tarafından daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneğini verdiğimiz iki ihbarda olduğu gibi, ülkesini seven maddi ve manevi yönden olgun bir düzeye gelmiş olan her Türk vatandaşının, düşmanların açık veya gizli bir şekilde, ülkemize verebilecekleri zararlara karşı uyanık bulunması ve mücadele etmesi gereklidir.

Tüm vatandaşlarımız, diğer tüm ülkelerde olduğu gibi, istihbarat çarkının doğal olarak fahri bir üyesidir. Ülkemiz ile ilgili edinmiş oldukları herhangi bir bilgiyi, formalitesiz ve herhangi bir endişe taşımaksızın başta Millî İstihbarat Teşkilatımız olmak üzere, diğer tüm ilgili birimlere bildirmelidir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Arşivi

EGM Arşivi, 11312-36 Numaralı Dosya.

Kitap ve Makaleler

- ACAR, K. (2016). “Rusça Kaynaklarda Gelibolu ve Beyaz Ruslar”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı: 20, ss.1-33.
- AĞANOĞLU, H.Y. (2017). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç, İz Yayınları*, İstanbul.
- BAKAR, B. (2012). *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- BARAN, T.A. (2006).“Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 64-65-66, (Mart-Temmuz-Kasım 2006), ss.119-140.
- BULUT, S. (2013). “İşgal İstanbul’unda Bolşevik Faaliyetler: İtilaf Devletleri’nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar”, *Tarihin Peşinde, Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, ss.207-233.
- HÜR, A. (2017). *Milli Mücadele’de Kahramanlar, Hainler*, Puslu Yayıncılık, İstanbul.
- İYİAT, B. (2019). *20.Yüzyıl Başında İngiltere’nin Orta Doğu’daki İstihbarat Faaliyetleri, İngiliz Ajanlar*, Kripto Yayıncılık, Ankara.
- SÜER, Aydın (1997). “Gelibolu’da Ruslar”. *Belleten*, Sayı: 199, Ankara, ss.314-354.
- ŞAHİN, E.(2004).*Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler*, EGM Yayın No: 371, Ankara.
- KAPLAN, K.A.(2019). “Rusça ve Türkçe Kaynakların Işığında Beyaz Rus Mültecilerinin Anadolu’daki Yaşamları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV / 1, ss. 1-22.
- KARADOĞAN, Umut C. (2011).“İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu’da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu,” *Bilig*, Sayı: 57, ss. 135-157.
- ŞAHİNER, K.(2001).*Wrangel Ordusu’nun İstanbul’a Gelişi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ŞAHİNER, K.(2003). “Bolşevik İhtilâlden Sonra Türkiye’ye Gelen Wrangel Ordusu ve Faaliyetleri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, ss.135-159.
- TEZEL, Y. S.(2002).*Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*,Tarih ve Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YELDAN, E. (2008). *Türkiye’nin Ekonomi-Politiği,1923-2007*, Editörler: Dikkaya, Mehmet-Özyakışır, Deniz-Üzümcü, Ahmet, Orion Kitabevi, Ankara.
- YURTSEVER, S. (2015). *Millî Mücadele İstihbaratında İstanbul’da Gizli Bir Grup: "Felah"*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- YÜCEL, H.(2017). *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Anakara.
- YÜCEER, S.(1998). “Vrangel Ordusu’nun İstanbul’daki Faaliyetleri,” Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 21, ss. 107-117.

İnternet Siteleri

<http://www.adana.gov.tr>

<https://www.5ocakgazetesi.com/yazi/adana-valileri>

EKLER

Ek 1: Gilado Hakkında Gönderilen İhbar Mektupları

Cumhuriyet Umman Müdürlüğü Canibi Alisine

138 B.13

Efendim,
Sevgili yurdumuzun en münüm kısmını ve kıliyetli pamuk mahsülü ile adeta situn nanbalmızı teşkil eden çukur ovanın her tarafında İcrayı mefeedet eden bir müessesinin mevcut olduğunu bir buçuk senedenberi Avropanın muhtelif memleketlerinde seyahat etmekte olan bir arkadaşımızdan katiyetle öğrendik,
Bu mefeedet yuvası Adanada S. R. Gilodo müessesesi olup İngilizlerin Entolejan servis teşkilâtının bir şubesi olduğu Fransada tahakkuk etmiştir.
Yüksek zekâsile bütün dünyaca iktihar etmiş olan muhterem polisimizin nazız nazarlarından böyle bir şeyin kaçmıyacağına ve ergec bu melenet yuvasının meydana çıkarılacağına emin olmakla beraber, yurt sevgisi ve vatan endişesi dolayısıyla bizde eşittigimizi bildirmeyi kendimize mukaddas bir borc bildik, bilveails hurmetlerimizi tayıt ederiz efendim. 5/9/933

Niğantaş

CUMHURİYET HALK FIRKASI
KATİBÜMUMULİĞİ

131 C-6

Adana : 27.5.934

MAHREMDİR :

Başvekil Paşa Hazretleri;

Kulâsa :Adanada(S.R. Gilodo) nebati yağ ve sabun fabrikası namında bir müessese vardır . Bu meşhur İngiliz vavus teşkilâtının - sıyasî cçgilese bile - İktisadî bürosunun bir şubasıdır . Hatta burası casus askeri kaymakam Major Benson ve daha bir çok İngiliz müfettişlerinin daimî teftişinden başkalarının İngiliz Konsolosunun kontrolundadır .Yalnız İngiliz zabıtlarından müteşkil bir grupun malıdır . Bunların şimdiye kadar yurdumuzda serbest faaliyete geçmelerinin sebebi : Adanada mevki sahibi bazı kimselerin bu müesseseden rüşvet almalarıdır .Kaymakam Bensonun Adanaya geldiği sene muhtelif kimselere 25.000 liralık rüşvet verildiğini öğrendim . Bu müessesenin hedef ve gayesi adeta pamukçuluğun öldürmesidir .

BİLGİSİ
CEAL

Adanadaki Gilodo yağ ve sabun fabrikasının resulyette sahibi gibi görünen Gilodo namındaki adam,çarlık rusyasından firar eden beyaz ruslardanbir Yahudidir .İstanbula geldiği zaman çiril çiplak bir vaziyette bulunan bu efendi her nasılsa - mütarake seneleri olması hesabıyla İngiliz casusu kaymakam Benson ile tanışıyor .Bensonun yeti ile kariyak bir vaziyette bulunan Rusyadan altın kaçakçılığı yapıyorlar . Millî mücadelenin hitamı, vatanın ilk inkişafı devrelerinde Gilodo efendi adanada beliriyor . Bir kaç ay sonra Gilodunun kardeşi Salamon ve ilk zamanlar fabrikanın müdürü ve sözde ortağı olan Emin Bey namındaki zat ile birleşiyorlar . Bir çok müşkülâtlar ile karşılaşarak emelleri atılıyor ,fabrikayı kuran mühendisler İngiliz olduklarından türk işçiler ile anlaşabilmeleri için İngilizce bilmekliğine binaen - tercüman olarak bu fabrikaya girdim .

Bir yaz günü idi . Türk muhasebeci , o zamanki adana polis müdürü İbrahimBeyin akrabasından ve şimdi Ziraat bankası müfettişlerinden Tahsin bey ile İngiliz muhasebeci Kakenzi Bir bir

Ek 2: Gilado Hakkında Yapılan Araştırma Sonucu

C. Misam B.
R.Ş. 26/10/933

10 30
C2

1.A.

9681
28.10.1977

Seyhan Vilâyetine

C. 5/10/933 tarihli ve 2014 numaralı yazıya :
Vilâyetiniz dahilinde bulunan Kilodo Pazar fabrikasının
Siyonizm faaliyetinde de bulunduğu ve bu itibarla
Filistin İngiliz istihbaratı ile de ilişkiler olduğu ha-
ber alınmıştır .

Müşşö Kilodo'nun Siyonist esasından olduğu ve
bu müessesenin de Yahudilik cereyanlarına ve bilhassa
Alman yahudilerinin memleketten tardedilmeleri sebebiyle
onlara kolaylıklar göstermek ve Adana terikile Filistina
sevketlerini temin etmek ve iş bulmak hususunda yokinen
alâka gösterdiği tesbit olunmuştur . Vilâyetinizdeki
Siyonist cemiyeti reislerinden bulunan Kilodoman son
zamanlarda memleketimizdeki Yahudileri de himaye ettiği
anlaşılmıştır . Müessesesinde Türklere iş olmadığından
bahsettiği halde mülgü şimendifer kompanyesinden açık-
ta kalan Yahudileri fabrikasına almıştır . Yahudilerin
Almanya'dan tortları den sonra bu himayeye geçmi veril-
diğini ve Türk memurları birer bahane ile dışarı atarak

TANZİM EDİLDİ.

MİNERO FİLM
SERİSİ 1

2

Yahudileri istihdam eylemekte olduğu ve mevcut Türk
memurlara da pek az maaş verilmekte ve mükellefiyeti
askeriyeleri esasında bu parayı da kesmekte olduğu
halde Yahudilerin bol maaşla çalışmakta ve askerlik-
lerinde de para almakt oldukları anlaşılmıştır .

Filistin Siyonist merkezile ve Filistin İngiliz
istihbaratı ile münasebette bulunan Kilodo müessesesi
hakkında şu esas dahilinde verilen mülumatın tahkikile
öcele iş'ar buyurulmasını rica ederim efendim .

Dahiliye Vekili

MİNERO FİLM
SERİSİ 1

TANZİM EDİLDİ